

*İtalyanların Trablusgarp Savaşı Sırasında Oniki Ada'yı İşgallerinin Türk Basınındaki Yankısı: İkdam ve Şebbal Örnekleri**

Eminalp MALKOÇ

Doç. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi

E-Mail: malkocem@itu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-5840-6922

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 14.01.2020 Kabul Tarihi / Accepted: 29.03.2020

ÖZ

MALKOÇ, Eminalp, **İtalyanların Trablusgarp Savaşı Sırasında Oniki Ada'yı İşgallerinin Türk Basınındaki Yankısı: İkdam ve Şebbal Örnekleri**, CTAD, Yıl 16, Sayı 31 (Bahar 2020), s. 79-117.

İkdam, 1894'te yayın hayatına başlamış ve Türk basın tarihinin önemli gazeteleri arasına girmeyi başarmıştır. *Şebbal* ise oldukça farklı bir kimliğe sahipti. 1909-1914 yılları arasında İttihat ve Terakki'ye yakın aydınların onbeş günde bir yayınladıkları bir dergiydi ve görsel yayına (ve popüleriteye) ağırlık veren bir kimlik taşıyordu. *İkdam* ve *Şebbal*, Trablusgarp Savaşı'nı kendi yayın politikaları çerçevesinde izlemişler ve kamuoyuna yansıtmışlardı. Nitekim *İkdam*, 1911 Ekim'inde “*Donanmaya Muhtacdır*” gibi başlıklarla donanma ihtiyacını vurgularken Kasım ve 1912 Mart aylarında İtalyan donanmasının nasıl bir rota takip edebileceği hakkında yazılar yayımlamıştı. Gazete, 1912 baharında İtalyanların Çanakkale Boğazı'na yönelik saldırılarıyla birlikte “*Adalar*

* Makalenin yazarı tarafından Uluslararası Ege Adaları Sempozyumu'nda (Türk Tarih Kurumu, İzmir 19-20 Ekim 2017) aynı başlığı taşıyan bir sunum yapılmıştır.

Deniz’ndeki manevralarını haber yapmıştı. İtalyan donanmasının bazı adaları bombaladığı, İlyaki, Kaşot, İstanköy adalarının durumu ve işgal edilmeleri; Rodos gibi bazı adalardan haber alınamadığı, bu adanın abluka altına alındığı ve işgali üzerinde durulmuştu. Gazete süreç içinde yabancı ajanslara dayanarak İtalyan donanmasının faaliyetleri hakkında kamuoyunu aydınlatmaya çalışmıştı. *İkdam*’da adaların işgali, Avrupa konjonktürü de gözetilerek işlenmiş ve yaşanan gelişmelerden özellikle Ege adalarına yönelik olmak üzere Yunanlıların istifade etmeye çalıştığı değerlendirilmişti. *Şehbal*’e daha çok savaşın Trablusgarp’ta cereyan eden aşamaları haber olmuştu. Dergide azımsanmayacak ölçüde görsel malzemeye başvurulmuş ve Rodos gibi İtalyan saldırısına maruz kalan adalar hakkında resimler yayımlanmıştı. Bu yayın politikası, kaybedilen adalar açısından nostalji oluşturmaya kadar *İkdam* gibi gazetelerin yayınları açısından tamamlayıcı ve bütünsellik sağlayan bir özellik olarak değerlendirilebilir. Bu çalışma farklı özelliklere sahip iki yayın organı üzerinden İtalyanların Oniki Ada’ya saldırılarının Osmanlı basınınca nasıl değerlendirildiğini, kamuoyuna nasıl yansıtıldığını incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-İtalya İlişkileri, Trablusgarp Savaşı, Oniki Ada, *İkdam*, *Şehbal*.

ABSTRACT

MALKOÇ, Eminalp, **The Repercussion of Italian Occupation of the Dodecanese Islands During the Turco-Italian War on the Turkish Media: Cases of *İkdam* and *Şehbal***, CTAD, Year 16, Issue 31 (Spring 2020), pp. 79-117.

İkdam, which started to be published in 1894, succeeded in taking a remarkable place in the history of Turkish media. On the other hand, *Şehbal* had a rather diverse identity. It was a magazine published every fortnight between the years 1909 and 1914 by the intellectuals supporting the Union and Progress Party. It focused on visual (and popular) broadcasting. *İkdam* and *Şehbal* followed the Turco-Italian War, the significative phenomenon of the time, from the point of view of their editorial policies and published the related news to the society accordingly. Indeed, while *İkdam* emphasized the need for armada with headlines such as “*We’re in Need of Armada*” in October 1911, it also published articles estimating the probable route of the Italian armada in November and March 1912. The newspaper reported the attacks of the Italians to the Dardanelles in spring 1912 in addition to their maneuvers in the Aegean Sea. The news included bombardment of some islands by the Italian armada; the situation and occupation of islands of Tilos, Kasos, and Kos; information blocking of some islands like Rhodes; and blockade and occupation of Rhodes. During the period, the newspaper tried to inform the public about the motions of the Italian armada based on the foreign media. In *İkdam*,

occupation of the islands was reported with regard to European conjuncture and commented that Greeks tried to benefit from the condition, especially from the situation of the Dodecanese Islands. *Şehbal* reported mostly the phases of war taking place in Tripoli. There was a sufficient number of visual elements in the magazine, including pictures of islands under Italian assault such as Rhodes. This broadcasting policy can be considered as a feature that provided integrality and complementation in terms of broadcasts of newspapers such as *İkdam* as well as formation of the feeling of nostalgia for losing the Dodecanese Islands. This study aims at analyzing how the Ottoman media regarded the Italian assault of the Dodecanese Islands and how they published it based on two media organs with different qualities.

Keywords: Turkish-Italian Relations, Turco-Italian War, Dodecanese Islands, *İkdam*, *Şehbal*.

Giriş

İkdam, Ahmet Cevdet (Oran) tarafından Sultan II. Abdülhamit döneminde 5 Temmuz 1894 tarihinde “*sıyasi Türk gazetesi*” olarak yayın hayatına başlamıştı.¹ Türk basın tarihinin önemli gazeteleri arasına girmeyi başaran ve Hıfzı Topuz tarafından “*ilk büyük Türk gazetesi*” olarak nitelendirilen *İkdam*, II. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki’nin muhalifleri arasında yer almıştı.² Gazetenin kurucusu Ahmet Cevdet, 31 Mart Vakası’nın (13 Nisan 1909) ardından Avrupa’ya gitmek zorunda kalmış ve yazılarını oradan göndermeyi sürdürmüştü.³

İkdam, 1910-1912 aralığında *Yeni İkdam* adıyla 706 sayı çıkmış; 26 Şubat 1912’den sonra Divan-ı Harp kararıyla isimle sahip değiştirerek Ahmet Macit’in sorumlu müdürlüğünde *İktiham* adıyla 166 sayı yayımlanmış; sonra tekrar *İkdam* adını almıştı.⁴ On yıl kadar İsviçre’de kalan Ahmet Cevdet ülkeye döndüğünde gazetesinin başına geçmesine rağmen pek başarılı olamamış, gazete yönetimini uzun süre başkalarına bırakmıştı.⁵ Gazete ilk çıkışından 1961’deki kapanışına

¹ Müzeyyen Buttanrı, “İkdam Gazetesinin Kültür Hayatımızdaki Yeri, Şekil ve İçerik Özellikleri (1894-1900)”, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:4, Sayı:1, Haziran 2003, s. 79.

² Hıfzı Topuz, *100 Soruda Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973, s. 47; İzzet Öztoprak, *Türk ve Batı Kamuoyunda Millî Mücadele*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s. 7.

³ Buttanrı, agm., s. 81.

⁴ Hasan Duman, *Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri 1828-1928*, Cilt:1, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara, 2000, s. 407; Nesimi Yazıcı, “İkdam”, *Diyanet Vakefi İslam Ansiklopedisi (DLA)*, Cilt:22, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul, 1991, s. 24; Sinan Çitçi, *İkdam Gazetesi’nin Sistematik İndeksi (1904-1913)*, Akademi Tizit Yayınları, İstanbul, 2013, s. 13.

⁵ Buttanrı, agm., s. 81.

kadar birçok kez isim ve el değiştirmişse de önemli bir gazete olma kimliğini korumuştur.⁶

Şebbal ise farklı bir kimliğe sahipti. 1 Mart 1325-10 Temmuz 1330/14 Mart 1909-23 Temmuz 1914 yılları arasında çıkan derginin sahibi ve sorumlu müdürü Hüseyin Sadeddin (Arel)'di.⁷ Genellikle edebiyat ve düşünceyle ilgili yayın organları arasında değerlendirilen⁸ dergi, aslında onbeş günde bir İttihat ve Terakki'ye yakın aydınların çıkardıkları "*herşeyden bahseder*" bir yayın organıydı ve görsel yayına (ve popüleriteye) ağırlık veren bir kimlik taşımıştı.⁹ Zaten derginin en önemli yönü ve zenginliği, sayfalarında her türlü olay ve durumla ilgili sayısı 3.500'e yaklaşan fotoğraf yayımlanmış olmasıydı. Bu görsel yoğunluk başta Trablusgarp ve Balkan savaşları olmak üzere birçok farklı alan, olay ya da konuyla ilintiliydi.¹⁰ Üstelik yüksek baskı kalitesi, İtalya'nın Torino şehrinde gerçekleştirilen uluslararası dergi yarışmasında -Trablusgarp Savaşı'na rağmen- *Şebbal*'e altın madalya kazandırmıştı.¹¹

İkdam ile *Şebbal*,¹² Osmanlı Devleti'nin parçalanış sürecini tetiklemesi bakımından 20. yüzyılın ilk çeyreğinin belirleyici gelişmelerinden biri niteliğine sahip Trablusgarp Savaşı ile bu sürecin ürünü olan ve ilerleyen tarihlerde Türk Dış Politikasının da temel konuları arasında yer alacak¹³ Oniki Ada'nın İtalyanlar tarafından işgalini kendi yayın politikaları çerçevesinde yakından

⁶ Çitçi, *age.*, s. 13; Yazıcı, *agm.*, s. 24; Buttanrı, *agm.*, s. 77,82,84. Gazete, 1926'da Ali Naci (Karacan) tarafından devralınmış; 30 Kasım 1928'de ise kapanmıştı. Hasan Türker, *Türk Devrimi ve Basın (1922-1925)*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 2000, s. 14; Eminoğlu Malkoç, "İkdam Gazetesinin Sütunlarında Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1927 Kongresi ve Mustafa Kemal Paşa'nın Büyük Nutuk'u", *Türk Kamuyu Algısında Nutuk*, Ed. Eminoğlu Malkoç, Derin Yayınları, İstanbul, 2014, s. 52.

⁷ Selim Ahmetoğlu, *İttihatçı Aktüaliteden Kitleli Popüleriteye: Şebbal Mecmuası (1909-1914)*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 11; *Fotoğraflar ile Şebbal Dergisi*, Haz. İrfan Dağdelen, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 2006, s. IX-X; Nazım H. Polat, "Şebbal", *DİA*, Cilt:38, 2010, s. 423.

⁸ Ahmet Ali Gazel-Şaban Ortak, "İkinci Meşrutiyet'ten 1927 Yılına Kadar Yayın İmtiyazı Alan Gazete ve Mecmualar (1908-1927)", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:7, Sayı:1, 2006, s. 227.

⁹ Ahmetoğlu, *age.*, s. 13; Duman, *Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri*, Cilt: 2, s. 777.

¹⁰ Polat, *agm.*, s. 423.

¹¹ Ahmetoğlu, *age.*, s. 36; Polat, *agm.*, s. 424.

¹² Şiirlerinde koyu bir vatanseverlik ve milliyetçilik hissi göze çarpan Sadiye Vesile'nin Trablusgarp Savaşı sırasında yazdıkları Osmanlı toplumunun atmosferini yansıttığı gibi askerlerle halka moral vermeye çalışan birer araç niteliği taşıdığından *Şebbal*'in bir farklılığı olarak değerlendirilebilir. Ahmetoğlu, *age.*, s. 104.

¹³ Konunun Türk Dış Politikası çizgisinde 1947'ye kadar değerlendirilmesi hakkında yeni bir çalışma için bkz.: Hazal Papuççular, *Türkiye ve Oniki Ada 1912-1947*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.

izlemişlerdi. *İkdam*, yaşananları-gelişmeleri aktarıırken politikaları da içeren yorumlamalardan kaçınmamış; denizcilik alanında istenen gelişimin sağlanamaması gibi önemli bir eksikliğin ve sonuçlarının altını çizmişti. *Şehbal* ise gerek savaşa yönelik gerekse Oniki Ada'nın işgaliyle ilgili olarak görsel zenginliğe dayanan ve okuyucularında duygusallık yaratacak, ilerleyen tarihlerde ise nostaljik etki bırakabilecek bir yayın politikasıyla süreci kamuoyuna yansıtmıştı. Derginin görsel yayın politikasının *İkdam* gibi diğer gazetelerin yayınları açısından tamamlayıcı, destekleyici ve bütünsellik sağlayan bir çizgi oluşturduğu değerlendirilebilir.

Bu çalışma basın düzleminde farklı cephelerde bulunan ve farklı özelliklere sahip *İkdam* ve *Şehbal* gibi iki yayın organı üzerinden İtalyanların Oniki Ada'ya saldırılarının süreç içinde Osmanlı basınınca nasıl değerlendirildiğini, kamuoyuna nasıl yansıtıldığını incelemektedir.

***İkdam*'da Trablusgarp Savaşı ve Oniki Ada'nın İşgali**

Savaş Öncesindeki Atmosfer

İtalya'nın yönetim kadroları, Trablusgarp'la Bingazi'yi Roma döneminden itibaren kendi ülkelerine ait görmekte ve kendi sınırlarına katmayı her açıdan gereklilik olarak değerlendirmekteydiler.¹⁴ İtalyanların Kuzey Afrika'ya yönelik emperyalist politikalarının kökleri, bu coğrafyanın Avrupalı büyük devletlerce paylaşılmaya başlandığı 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar uzanmaktadır. İtalya, bu yüzyılın son çeyreğinden itibaren zirve noktasını Racconigi Antlaşması'nın oluşturduğu bazı diplomatik manevra ve girişimlere yönelmişti.¹⁵

¹⁴ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Devri Osmanlı-İtalyan Harbi (1911-1912)*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Askeri Tarih Yayınları, Ankara, 1981, s. 117. Beehler'e göre İtalya, ticari sebepler, popülasyon fazlası ve koloni elde etmek için savaş ilan etmişti. Ayrıca İtalyanlar, Trablus'a hükmeden devletin Sudan'a egemen olacağını ileri süren Afrika Kaşifi Gerhard Rohly'nin kehanetine inanmışlardı. W.H. Beehler, *29 Eylül 1911-18 Ekim 1912 Türk İtalyan Savaşı, Trablusgarp Savaşı'nın Tarihi*, Parola Yayınları, İstanbul, 2016, s. 9.

¹⁵ Timothy W. Childs, *Trablusgarp Savaşı ve Türk-İtalyan Diplomatik İlişkileri (1911-1912)*, Çev. Deniz Berktaş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 1-13; Necdet Hayta, *Ege Adaları Sorunu, 1911'den Günümüze*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2006, s. 24; Hale Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s. 2-5; Necdet Hayta, "Trablusgarp ve Balkan Savaşları Sürecinde Ege Adaları", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi I. Uluslararası Tarih Sempozyumu, Osmanlı Devleti'nin Dağılma Sürecinde Trablusgarp ve Balkan Savaşları (İzmir, 16-18 Mayıs 2011)*, *Bildiriler*, TTK Yayınları, Ankara, 2013, s. 579. 1880'lerden başlayarak İtalyanlar sömürgeci yönelimle Eritre ve Somali'ye girmişlerdi. 1896'da Etiyopya'da yenilmeleri, sonrasında 1898-1900'deki büyük kriz İtalyanları emperyalist çizgide bilemişti. Fabio Grassi, "Niçin Trablusgarp? İtalyan Çıkarması Ardındaki Siyaset ve Kültür", *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Sürecinde Trablusgarp ve Balkan Savaşları, Bildiriler*, TTK Yayınları, Ankara, 2013, s. 37-38. Racconigi Antlaşması, Rus Çarı II. Nikola ile İtalya Kralı III. Victor-Emmanuel arasında 1909 Ekimi'nde İtalya Kralı'nın Torino yakınlarındaki Racconigi şatosunda imzalanmıştı. Buna göre İtalya, Rusya'nın Boğazlar'daki; Rusya ise İtalya'nın Trablusgarp ve Cyrénaigue'deki menfaatlerine

Etiyopya yenilgisinin ardından İtalya, Osmanlı Devleti'yle ticari ve ekonomik ilişkilere yönelerek Trablusgarp'a yatırım yapmıştı.¹⁶ Dolayısıyla 1905'te İtalya Başbakanı Fortis'in “*İtalya Trablusgarb'ı iktisaden zapt edebilecektir*” sözü bu ekonomik politikanın dışa vurumuydu.¹⁷ II. Meşrutiyet'in ilanından kısa süre sonra Osmanlı Devleti'nin içerde ve uluslararası platformda içine düştüğü sorunlu atmosfer İtalyanları teşvik etmişti.¹⁸ 1911 baharındaki yeni Fas krizi ise İtalyanların Trablusgarp için “*Ya şimdi ya asla*” parolasını benimsemelerine yol açmıştı.¹⁹

Aynı dönemde *İkdam*'da (*Yeni İkdam*) çıkan *Tan (Temps)* gazetesi kaynaklı bir habere göre Trablusgarp'ta İtalyanlara onları soğutacak şekilde kötü davranılmıştı. Mesele eski eserlerin tahribatı, kükürt madenlerinin işletilmesi ve valinin İtalyan konsolosuna soğuk muamelesiydi. İtalyanlar valinin değiştirilmesini isteyen bir tutum sergilemişlerdi. Gazetedeysen bütün konsoloslara eşit davrandığı belirtilerek valinin savunulduğu bir yazı kaleme alınmıştı.²⁰

Özellikle 1911 Eylülünde İtalyan basınının gündemini Trablusgarp meselesinin işgal ettiği anlaşılmaktadır.²¹ Hatta İtalyan basınında Trablusgarp'a

hayırhane bakacaklardı. Ayrıca İtalya, Balkanlar'da statükonun bozulması halinde Rusya'nın soydaşı Balkan Devletlerinin Makedonya'yı paylaşmalarını kabul etmişti. Sömürgecilik konusunda gözünü iyice kararttığını gösteren bu anlaşma ile İtalya, Trablusgarp'ın geleceğine yönelik Fransa'dan sonra Rusya ile uzlaşmış olmaktaydı. Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, TTK Yayınları, Ankara, 1997, s. 630-634.

¹⁶ Armaoğlu, *age.*, s. 634. Ayrıntı için bkz.: İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, TTK Yayınları, Ankara, 1995, s. 13-18,33; Şıvgın, *age.*, s. 22-26. İtalya, Banco Di Roma, İtalyan okulları ve misyonerleri kanalıyla işgale ortam hazırlamaya çalışmıştı. Şengül Mete, “Trablusgarp Savaşı ve İtalya'nın Akdeniz'deki Faaliyetleri”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 3, Sayı:8/1998, s. 261.

¹⁷ *Yeni İkdam*, 11 Eylül Efrenci 1911.

¹⁸ Childs, *age.*, s. 14-29; Hayta, *age.*, s. 24; Grassi, *agm.*, s. 38-39.

¹⁹ Grassi, *agm.*, s. 39; Kurtcephe, *age.*, s. 37-39.

²⁰ *Yeni İkdam*, 7 Mart 1911. İtalyan mühendislerle kötü davranıldığı iddiaları, İtalyan sefirinin şikayet konusu olmuştu. İtalyan okullarının kapatıldığı gibi söylentiler de ortaya çıkmıştı. *Osmanlı Belgelerinde Trablusgarb*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 432-438. Trablusgarp Vali ve Komutanı İbrahim Paşa ve Osmanlı memurlarıyla İtalya Konsolosu arasında anlaşmazlıklar vardı. İtalyanlar, Osmanlı menfaatini koruyan İbrahim Paşa'yı oradan aldirmaya çabalamışlardı. Hakkı Paşa Hükümeti'nin savaş öncesindeki hatası, valiyi görevden almak olmuştu. Şıvgın, *age.*, s. 9.

²¹ *Yeni İkdam*, 13 Eylül Efrenci 1911. İtalya'da hükümet, basınla işbirliği halinde 1910 başından itibaren Trablusgarp sorununu İtalyan kamuoyuna yansıtmak ve haklılığını kabul ettirmek için çabalamıştı. *Osmanlı Devri Osmanlı-İtalyan Harbi (1911-1912)*, s. 118. Trablusgarp Savaşı'na giden süreçte İtalyan basınının tutumu hakkında bkz.: Kurtcephe, *age.*, s. 35-36,61.

karşılık tazminat verilmesi/verileceği gündeme gelmişti.²² *İkdam*'da da konu, özellikle bazı İtalyan gazetelerince açılan ve resmi nitelik kazanmaya başlayan bir mesele olarak ele alınmıştı.²³ *Neue Freie Press* gibi yayın organları kanalıyla *İkdam*'ın satırlarına İtalya Hariciye Nazırı Marchese di San Giuliano'nun²⁴ ve Tittoni (Paris sefiri) gibi İtalyan yetkililerden bazılarının Trablusgarp'ta hak iddia eden açıklamaları yansımıştı. İtalyan siyasiler, İtalya Hükûmeti'nin Trablusgarp üzerindeki hukukundan yararlanmak için Osmanlı Hükûmeti nezdinde girişimde bulunacağını Düvel-i Muazzama (Büyük Devletler)'ya bildirdiğini, sadece Avusturya-Macaristan Hükûmeti'nin zamanın uygun olmadığını beyan ettiğini açıklamışlardı.²⁵ İngiltere, Fransa ve İtalya arasında Akdeniz'in nüfuz alanlarına yönelik bir protokol imzalandığı ve ayrıca Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun İtalya'nın Trablusgarp politikasını yakından izlediği gazetede işlenmişti.²⁶ 10 Eylül'de çıkan bir makalede de Avrupalıların Afrika'daki menfaatleriyle politikaları ele alınmış; İtalya'nın Trablusgarp'ta emellerini açığa vurarak hak iddia ettiği ve bunu özellikle İtalyan basınının işlediği değerlendirilmişti. Makalede Türk-İtalyan ticari ilişkileri üzerinde de durulmuştu.²⁷

İsviçre'den gönderilen bir yazıda Avrupalı devletlerin Osmanlı ile ilgili sorunlarda anlaşmalara yöneldikleri belirtilerek Osmanlı Devleti'nin karşı karşıya kaldığı meseleler (Arnavutluk, Yemen, Trablusgarp) sıralanmış ve “*Nerede o Koca Kamil Paşa'nın sadaretinde Avrupa'da ciddi ve samimi dostlar edinmiş olan Meşrutiyet, nerede şimdiki Meşrutiyet?*” eleştirisi getirilmişti.²⁸ Avrupa kaynaklı haberlerde

²² *Yeni İkdam*, 9 Eylül Efreci 1911; M. Ayın, “Uyanık bulunmalıyız!”, *Yeni İkdam*, 13 Eylül Efreci 1911, s. 1.

²³ M. Ayın, “Nazar-ı dikkat Afrika'da”, *Yeni İkdam*, 23 Eylül Efreci 1911, s. 1.

²⁴ *Yeni İkdam*, 10 Eylül Efreci 1911.

²⁵ *Yeni İkdam*, 9 Eylül Efreci 1911.

²⁶ *Yeni İkdam*, 11 Eylül Efreci 1911.

²⁷ İtalya, Osmanlı Devleti'yle ilişkilerini geliştiren Almanya'dan sonra ikinci devletti. Yazıda, Trablusgarp meselesi kolayca çözülür bir sorun olarak görülmezken mesele, ordu-donanma tahsisatının (ya da verilen önemin) azaltılamayacağını ispatı olarak değerlendirilmişti. M. Ayın, “Fas-Trablusgarp”, *Yeni İkdam*, 10 Eylül Efreci 1911, s. 1. İki ülkenin ticari ilişkileri hakkındaki yazılara son nokta, savaşta bu ürünlerin nereden alınacağı ve nereye satılacağı sorusuyla konmuştu. M. Ayın, “İtalyanlar ne satıyorlar? Ne alıyorlar?”, *Yeni İkdam*, 13 Teşrin-i Evvel Efreci 1911, s. 1; *Yeni İkdam*, 21 Eylül Efreci 1911. Ekonomik ilişkileri ve gazetenin aktardığı ekonomik verileri karşılaştırmak için bkz.: Filiz Çolak, “Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nın Osmanlı Devleti'nin Ticaret-i Hariciyesi Üzerindeki Etkileri”, *Osmanlı Devleti'nin Dağılıma Sürecinde Trablusgarp ve Balkan Savaşları, Bildiriler*, TTK Yayınları, Ankara, 2013, s. 511-512; Childs, *age.*, s. 37. Savaş, Osmanlı piyasasını da etkilemiş; iş kollarında durgunluk yaşanmıştı. Oğuz Karakartal, *Türk-İtalyan Kültür İlişkileri*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 111.

²⁸ *Yeni İkdam*, 24 Eylül Efreci 1911. Savaş başladıktan sonra ülkede yaşanan toplumsal depresyon İttihat ve Terakki'den şikayeti artırmıştı. Kimileri gelişmelerin kaynağı olarak İttihat ve Terakki

giderek İtalya'nın bölgede himaye talep edeceği veya işgal gerçekleştireceği verileri yoğunlaşacaktı.²⁹

“*Nazar-ı dikkat Afrika'da*” başlıklı yazıdaysa İtalyan kamuoyunun düşüncelerine odaklanılmıştı. İtalyanların Trablusgarp'ı istila niyetleri, başta sosyalistler olmak üzere bazı kesimlerin bu fikre muhalefetleri, bölgenin işgalinin kolay olmayacağı yönündeki düşünceler incelenmişti. Yazıda Osmanlı yönetimine öneriler de sunulmuştu.³⁰ Bir Macar gazetesinin verilerine dayanan Eylül sonları tarihli bir başmakalede de İtalyanların Osmanlı Devleti'ni tahrik etmeye çalıştığı belirtilerek önerilerde bulunulmuş; Osmanlı'nın kendini geliştiremediği; dolayısıyla gelişimi Trablusgarp'a yayamadığı vurgulanmıştı.³¹ Öte yandan bazı İtalyan gazete (*Vita* gibi) ve siyasetçilerin, başta gazetelerin yayın politikaları olmak üzere Trablusgarp'a karşı tutumu -İtalya'nın Fas'la kesin olarak ilişki ve ilgisinin kesilmesine rağmen- olumlu bulmadıkları *İkdam*'a konu olmuş; *Vita*'da krizden diğer devletlerin daha çok yararlanacaklarının öngörüldüğü aktarılmıştı.³²

Gazetenin Sütunlarından Savaşın Seyri

1911 Eylül ortalarına doğru, İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal etmek amacıyla Düvel-i Muazzama'ya başvurduğu haberleri Osmanlı Hariciye yetkililerince doğrulanmamıştı. Ayrıca Avusturya merkezli *Neue Freie Presse*'den alıntı yapan *İkdam*'ın aktarımıyla “*Viyana mahafil-i Osmaniyesi'nde*” Türk hükümetinin Trablusgarp'ın iktisadî gelişimine taraftarlığı yanında bir yabancı tekele karşı olduğu seslendirilmişti. Üstelik Osmanlı Hükûmeti açısından “*Trablusgarp bir baysiyet ve nüfuz meselesi*”ydi. Gazetenin Trablusgarp meselesine ilişkin haberleri arasında Roma Sefiri Kazım ile Trablusgarp Valisi Bekir Sami beylerin 9 Eylül'de sadrazamla görüştükleri de vardı.³³

Mevcut şartlar altında Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'taki askerî hazırlıkları İtalyanlarca tahrik olarak değerlendirilmişti.³⁴ Yeni Vali Bekir Sami Bey, İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal edeceği haberlerine önem verilmemesi

yönetimini görmekteydi. Onlara göre artık İttihat ve Terakki geçmiş rejimi aratır hale gelmişti. Şıvgın, *age.*, s. 12.

²⁹ *Yeni İkdam*, 24 Eylül Efreni 1911; M. Aydın, “Trablusgarp meselesi”, *Yeni İkdam*, 27 Eylül Efreni 1911, s. 1,3; *Yeni İkdam*, 29 Eylül Efreni 1911.

³⁰ “Nazar-ı dikkat Afrika'da”, s. 1. Savaş propagandası başarılı olmuşsa da sosyalistler, demokratlar ve gerçekçi/barışçı kesim ve bireyler savaşı protestoyu sürdürmüşlerdi. Grassi, *agm.*, s. 45.

³¹ *Yeni İkdam*, 28 Eylül Efreni 1911.

³² *Yeni İkdam*, 9 Eylül Efreni 1911; 10 Eylül Efreni 1911; Kurtcephe, *age.*, s. 44.

³³ Bazı İtalyan gazeteleri Sicilya'da 40.000-50.000 kişilik kuvvet hazırlandığını yazmışlardı. *Yeni İkdam*, 10 Eylül Efreni 1911.

³⁴ *Yeni İkdam*, 11 Eylül Efreni 1911.

gerektiğini açıklarken *Berliner Tagblatt*, Bekir Sami ile Sefir Kazım beylerin Eylül ortalarında İstanbul'da olduklarının altını çizmişti.³⁵ *İkdam*'ın 21 Eylül baskısından Trablusgarp'ın savunması hakkında Sadrazam ile Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın görüştikleri anlaşılmaktadır. O günlerde *Tan*'da çıkan Trablusgarp'taki Türk memurların İtalya'nın işgal düşüncesine karşı bir miting planladıkları, İtalyan okulları aleyhinde propaganda yapıldığı haberleri *İkdam*'a yansımıştı.³⁶ Bir süre sonra İtalya kaynaklı haberlerde bölgedeki İtalyanların hayatlarından endişe edildiği, gerekirse önlem alınacağı dillendirilmişti.³⁷ Ardından gerekli önlemlerin uygulanmasına yönelik Osmanlı Devleti'ne nota verildiği, buna karşılık Osmanlı cephesinden gereken tedbirlere başvurulduğu, bölgede asayişin sağlandığı cevabının verildiği; diplomatik görüşmelerle sorunun çözüleceği beklentisinin ağırlığını koruduğu haberleri gazetede çıkmıştı.³⁸ Bu arada Vali Bekir Sami Bey'in Trablusgarp yolculuğu ertelenmişti³⁹. Zaten, ancak savaş başladıktan sonra bölgeye gidebilecekti.⁴⁰

23 Eylül notasının ardından 28 Eylül'de İtalyan Sefiri tarafından Osmanlı Hükûmeti'ne 24 saatlik bir ültimatoma verilmişti. Ültimatoma bölgede gümrüklerin İtalya tarafından idaresi, jandarmanın İtalyanlar tarafından düzenlenmesi, valinin İtalya Hükûmeti'nin muvafakatıyla atanması gibi hususları içermektedir. *İkdam*'da da belirtildiği üzere artık sorun ciddi bir aşamaya ulaşmıştı.⁴¹ İtalyanlar, 24 saat dolmadan savaş ilan ettikleri⁴² gibi işgal sırasında kendilerine direnilmemesini istemişlerdi.⁴³ Osmanlı Hükûmeti'nin cevabıyla İtalya'nın savaş ilanı, *İkdam*'da "Meselenin neticesi anlaşıldı. Söz kalemden top ağzına geçti" söylemiyle duyurulmuştu.⁴⁴

³⁵ *Yeni İkdam*, 12 Eylül Efreci 1911.

³⁶ *Yeni İkdam*, 21 Eylül Efreci 1911.

³⁷ *Yeni İkdam*, 27 Eylül Efreci 1911.

³⁸ M. Aydın, "Dost nasihati", *Yeni İkdam*, 28 Eylül Efreci 1911, s. 1. 23 Eylül notasındaki Trablusgarp'ta halkın İtalyanlara karşı kıskırtıldığı ve İtalyanların tehlike altında oldukları iddiası, Osmanlı yönetimince reddedilmişti. Şıvgın, *age.*, s. 32.

³⁹ M. Aydın, "Dost nasihati", s. 1.

⁴⁰ Şıvgın, *age.*, s. 10.

⁴¹ M. Aydın, "Trablusgarp", *Yeni İkdam*, 29 Eylül Efreci 1911, s. 1.

⁴² Kurtcephe, *age.*, s. 69.

⁴³ Hayta, *agm.*, s. 579.

⁴⁴ M. Aydın, "İlan-ı Harb", *Yeni İkdam*, 30 Eylül Efreci 1911, s. 1. Ültimatomlarla cevapları gazetede yayımlanmıştı (s. 1-2). Osmanlı-İtalya Savaşı'nın askeri aşamaları, ayrıntılarıyla değerlendirilmesi hakkında bkz.: *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Devri Osmanlı-İtalyan Harbi (1911-1912)*, Ankara, 1981; *1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985; Childs, *Trablusgarp Savaşı ve Türk-İtalyan Diplomatik İlişkileri (1911-1912)*, İstanbul, 2008; Beehler, *29 Eylül 1911-18 Ekim 1912 Türk İtalyan Savaşı, Trablusgarp Savaşı'nın Tarihi*, İstanbul, 2016.

Gazeteye İtalya'nın Karadağ ile gizli bir anlaşma yaptığı, Balkan devletlerinin birlikte hareket edecekleri hakkında yabancı kaynaklardan bilgiler ulaşmıştı.⁴⁵ 13 Ekim'de ise bir İtalyanın *Tribuna*'da yayınlanan makalesinde İtalya'nın ultimatoma Osmanlı Devleti'nin "*haysiyet ve şerefini muhafaza edecek surette Roma'ya bir cevap*" gönderdiği, "*İtalya'nın mutalebatını tedkiye hazır olduğunu*" bildirdiği; savaşın mevcut konjonktürü tetikleyebileceği, yalnız Tesalya'yı değil bütün Avrupa'yı tehlikeye düşürebileceği vurgulanmıştı.⁴⁶

Savaşın çıkışıyla çatışmaları içeren savaş haberlerini ele almaya ve bunların bir kısmını beşinci sayfada "*En Son Haberler*" başlığıyla kamuoyuna sunmaya başlayan *İkdam*'ın ilk aşamadaki çarpıcı haberleri Osmanlı gemilerine saldırılardı. Nitekim Reşadiye limanındaki *Hamidiye* ve *Alpagot* torpidolarına iki İtalyan zırhlısı tarafından 30 Eylül'de ateş açıldığı haberleri gazetede çıkmıştı. Trablusgarp sahillerinin denizden kuşatma altına alındığı haberleri de verilmişti.⁴⁷ Zaten kısa sürede Trablusgarp ve Bingazi arasındaki limanlar İtalyan donanmasının kontrolüne geçmişti.⁴⁸ Ayrıca gazetede, İtalyanların karaya asker çıkaramadıkları ve Trablusgarp'ın kendini kahramanca savunduğu işlenmişti.⁴⁹

Osmanlı Hükûmeti'nin Düvel-i Muazzama nezdinde girişimlerde bulunduğu haberleri çerçevesinde⁵⁰ Bab-ı Ali'nin, Trablusgarp'taki demiryolu, maden

⁴⁵ M. Ayın, "Trablusgarp", s. 1. Yunanistan, haberi yalanlamıştı (s. 2). Savaşın başlarında Karadağ, İtalya'ya Arnavutluk'un istilasını önermiş ve diğer Balkan devletleriyle askeri işbirliği teklifinde bulunmuştu. O dönemde harekâtı yaymayı düşünmeyen İtalya, bu teklifi reddetmişti. Childs, *age.*, s. 88.

⁴⁶ *Yeni İkdam*, 13 Teşrin-i Evvel Efrensi 1911. Trablusgarp saldırısı, Balkanlıları Osmanlı'nın Avrupa'dan atılması zamanının geldiğini düşünmeye kıskırtmıştı. Böylece Trablusgarp ve Balkan Savaşları üzerinden Birinci Dünya Savaşı'na uzanan âdeta bir zincirleme reaksiyon şekillenmişti. Y. Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt:II, Kısım: IV, TTK Yayınları, Ankara, 1991, s. 508; J.M. Roberts, *Yirminci Yüzyıl Tarihi*, Çev. Sinem Gül, Dost Yayınevi, Ankara 2003, s. 174,190-193; Eminalp Malkoç, *Galiya Cephesi'ndeki Türk Askerinin Müttefik Algısı*, "Böyle muharebe dostlar başına...", Doğu Kitabevi, İstanbul, 2017, s. 23.

⁴⁷ *Yeni İkdam*, 1 Teşrin-i Evvel Efrensi 1911; 7 Teşrin-i Evvel Efrensi 1911. Tokat ve Antalya torpidoları saldırıya uğramıştı. *Yeni İkdam*, 6 Teşrin-i Evvel Efrensi 1911. Tokat'ın kurtulduğu haber olmuştu. *Yeni İkdam*, 2 Teşrin-i Sani Efrensi 1911. İtalyanların Adriyatik-Arnavutluk kıyısındaki faaliyetleri hakkında bkz.: Bechler, *age.*, s. 31-32; Kurtcephe, *age.*, s. 97-101; Şıvgın, *age.*, s. 61-62.

⁴⁸ *Yeni İkdam*, 14 Teşrin-i Evvel Efrensi 1911.

⁴⁹ *Yeni İkdam*, 3 Teşrin-i Evvel Efrensi 1911; M. Ayın, "Ahval-i Hazıra", *Yeni İkdam*, 8 Teşrin-i Evvel Efrensi 1911, s. 1. Bir hariciye memurunun savaş öncesi açıklamasında İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal için güçlü bir donanma ve orduya ihtiyacı olduğu vurgulanmıştı. Bölge halkının savaşı ve Hilafet'e güçlü şekilde bağlı olması, İtalyanların büyük kayıplara uğramasına yol açacaktı. İtalyan tüccarlar da büyük ekonomik kayıplar yaşayacaklar, zor duruma düşecekler ve sınır dışına gönderileceklerdi. *Yeni İkdam*, 13 Eylül Efrensi 1911.

⁵⁰ *Yeni İkdam*, 3 Teşrin-i Evvel Efrensi 1911; M. Ayın, "Ahval-i Hazıra", *Yeni İkdam*, 4 Teşrin-i Evvel Efrensi 1911, s. 1; *Yeni İkdam*, 5 Teşrin-i Evvel Efrensi 1911; 11 Teşrin-i Evvel Efrensi

imtiyazlarının tercihen İtalyanlara verilmesini, yolların yapım ve tamirleriyle liman inşaatlarının İtalyanlarca üstlenilmesini, kömür deposu için arazi tahsis edilmesini önerdiği belirtilmişti.⁵¹ Bu arada İstanbul'daki İtalyanların belediye tarafından kayıt altına alındıkları (isim, meslek ve mahal) haber olmuş⁵² ve şehirde İtalyanlara karşı boykot uygulamasının gündeme geldiğinin altı çizilmişti.⁵³ 8 Ekim'deyse Meclis-i Vükela'da İtalyanların sınır dışı edilmeleri kararı alınmış; fakat uygulanması ertelenmişti.⁵⁴ Bazı İtalyan vatandaşlarının Osmanlı tebaasına geçmek istedikleri ve bunların kabulü eğiliminin olduğu gazeteye yansımıştı.⁵⁵

Trablusgarb'tan gelen mektupların yayınlandığı gazetede gerek bölgede gerekse diğer Osmanlı sahillerinde gerçekleşen bombardıman haberleriyle⁵⁶ İtalyan donanmasının kayıpları aktarılmıştı.⁵⁷ 9 Ekim'den itibaren artık İtalyanların karaya asker çıkardıklarından; ancak ilerlemediklerinden / ilerleyemediklerinden bahsedilmekteydi.⁵⁸ Gazetenin haberleri, İtalyanların ilerlemekte bir hayli zorlanmalarından daha öteye geçerek, İtalyanların savaş gemilerinin top menzili kadar ilerleyebildiklerini göstermekteydi.⁵⁹ Bu bağlamda Derne'de Osmanlı askerleri, gönüllüler ve yerel halkın çığınca savunma yapması

1911; 14 Teşrin-i Evvel Efrenci 1911; 18 Teşrin-i Evvel Efrenci 1911. Osmanlı Hükûmeti'nin girişimleri hakkında bkz.: Childs, *age.*, s. 99-106; Kurtcephe, *age.*, s. 71-72.

⁵¹ *Yeni İkdam*, 16 Teşrin-i Evvel Efrenci 1911.

⁵² *Yeni İkdam*, 4 Teşrin-i Evvel Efrenci 1911.

⁵³ *Yeni İkdam*, 6 Teşrin-i Evvel Efrenci 1911. İtalyan mallarına boykotun delindiği de haberleştirilmişti. *Yeni İkdam*, 28 Teşrin-i Sani Efrenci 1911.

⁵⁴ *Yeni İkdam*, 10 Teşrin-i Evvel Efrenci 1911. İtalyanların sınır dışına çıkarılması çalışmaları, *İkdam* tarafından izlenmişti. *İktiham*, 11 Mayıs Efrenci 1912; 21 Mayıs Efrenci 1912; 22 Mayıs Efrenci 1912; 23 Mayıs Efrenci 1912; 24 Mayıs Efrenci 1912; 22 Haziran Efrenci 1912. Beehler, 20 Mayıs'ta 12.000'i İstanbul'da bulunan 50.000 İtalyan'ın sürgününün kararlaştırıldığını (din adamları, dul, sakat ve işçiler hariç) belirtmektedir. Yurtdışına çıkarılmaları, 3 Temmuz'dan 18 Temmuz'a kadar uzatılmıştı. İtalya Kralı, bunlara 100.000 lîre bağışta bulunmuştu. Beehler, *age.*, s. 98, 104-105.

⁵⁵ *Yeni İkdam*, 18 Teşrin-i Evvel Efrenci 1911. Temmuz ayının bir haberine göre İstanbul'da İtalyan vatandaşlığından çıkanların sayısı 700'ü bulmuştu. *İktiham*, 7 Temmuz Efrenci 1912.

⁵⁶ *Yeni İkdam*, 6 Teşrin-i Evvel Efrenci 1911; 7 Teşrin-i Evvel Efrenci 1911; M. Aydın, "Ahval-i Hazıra", *Yeni İkdam*, 8 Teşrin-i Evvel Efrenci 1911, s. 1; *Yeni İkdam*, 9 Teşrin-i Evvel Efrenci 1911.

⁵⁷ *Yeni İkdam*, 8 Teşrin-i Evvel Efrenci 1911; 11 Teşrin-i Evvel Efrenci 1911; 13 Teşrin-i Evvel Efrenci 1911.

⁵⁸ *Yeni İkdam*, 9 Teşrin-i Evvel Efrenci 1911; 10 Teşrin-i Evvel Efrenci 1911.

⁵⁹ *Yeni İkdam*, 16 Teşrin-i Evvel Efrenci 1911; 17 Teşrin-i Evvel Efrenci 1911; *Yeni İkdam*, 19 Teşrin-i Evvel Efrenci 1911; *Yeni İkdam*, 20 Teşrin-i Evvel Efrenci 1911.

sonucu İtalyan askerlerinin filikalarla gemilerine döndükleri yazılmıştı.⁶⁰ Bununla birlikte, 22 Ekim baskısında Bingazi'nin işgal edildiği; ancak çatışmaların sürdüğü konu edilmişti.⁶¹ Sünusilerin Bingazi'ye ulaştıkları da gazetenin haberleri arasındaydı.

Zaman zaman Trablusgarp'tan bilgi almakta zorlandığı anlaşılan gazete⁶², Derne ve Bingazi'de gönüllülerle Osmanlı askerlerinin şiddetli savunma haberlerini kamuoyuna taşımaktan geri durmamıştı.⁶³ Özellikle Ekim'de Türk askerlerin Araplarla birlikte Trablus ve Bingazi'de başarılı baskınlar düzenledikleri duyurulmuştu.⁶⁴ Dolayısıyla İtalyanların ilerlemekteki güçlükleri tekrarlanmaktaydı.⁶⁵ Nitekim 1 Ocak'ta yayınlanan yazısında, Erkan-ı Harbiye kaymakamlarından Süreyya Bey “*Şimdiki halde donanmanın ateşi altına iltica eden İtalyan kuvve-i seferiyesi bir karış bile ileriye ilerleyememektedir*” ifadeleriyle İtalyanların başarısızlığını doğrulamıştı.⁶⁶ Bunların yanında 1912 Şubat sonlarına doğru İtalyanların Beyrut bombardımanı da gazete tarafından ele alınmıştı.⁶⁷

Tobruk'u da içine alan savaş ve İtalyanların başarısızlıkları üzerine değerlendirmeler, *-İktiham* adını alan- gazetede ilerleyen tarihlerde de sürmüştü.⁶⁸ Bunları doğrular şekilde Enver Bey, Mayıs sonlarındaki bir

⁶⁰ *Yeni İkdam*, 13 Teşrin-i Evvel Efrensi 1911. Her yerde gönüllü fırkalarının kurularak harekete geçtikleri, gönüllü sayısının zamanla yükseldiği yazılmıştı. *Yeni İkdam*, 13 Teşrin-i Evvel Efrensi 1911; 16 Teşrin-i Evvel Efrensi 1911. Gönüllü kayıtları Kasım başında da sürmüştü. *Yeni İkdam*, 4 Teşrin-i Sani Efrensi 1911.

⁶¹ *Yeni İkdam*, 22 Teşrin-i Evvel Efrensi 1911; 23 Teşrin-i Evvel Efrensi 1911.

⁶² *Yeni İkdam*, 15 Teşrin-i Evvel Efrensi 1911.

⁶³ *Yeni İkdam*, 25 Teşrin-i Evvel Efrensi 1911; 26 Teşrin-i Evvel Efrensi 1911; “Sonu ne olacak?”, *Yeni İkdam*, 4 Teşrin-i Sani Efrensi 1911.

⁶⁴ *Yeni İkdam*, 1 Teşrin-i Sani Efrensi 1911.

⁶⁵ *Yeni İkdam*, 25 Teşrin-i Sani Efrensi 1911.

⁶⁶ Süreyya, “İtalya ve Çanakkale”, *Yeni İkdam*, 1 Kanun-ı Sani Efrensi 1912, s. 4.

⁶⁷ *Yeni İkdam*, 25 Şubat Efrensi 1911; 27 Şubat Efrensi 1912. Ankara torpidosu ile Avnillah korveti batırılmıştı. Hayta, agm., s. 581. Saldırı için bkz.: Beehler, *age.*, s. 74-75; Hayta, *age.*, s. 25,29-35; Kurtcephe, *age.*, s. 106-109; Şıvgın, *age.*, s. 95-98.

⁶⁸ *İktiham*, 14 Mart Efrensi 1912; 22 Mart Efrensi 1912; 15 Mayıs Efrensi 1912. İtalyanların uçaklarla Osmanlıların hareketlerini takip ettikleri ve uçakları patlayıcı madde atmak için kullandıkları “*Kainatı kağı görmüyorlar!!..*” alt başlıkla gazeteye konu olmuştu. *Yeni İkdam*, 1 Teşrin-i Sani Efrensi 1911; 3 Teşrin-i Sani Efrensi 1911; 4 Teşrin-i Sani Efrensi 1911; 14 Teşrin-i Sani Efrensi 1911. Uçak kullanımı ve şekli, savaşta yenilik olarak görülmüş; İtalyanlara katkı yaptığı da değerlendirilmişti. *Yeni İkdam*, 25 Teşrin-i Sani Efrensi 1911. İtalyanlar, Bingazi'de balonları kullanmaya çalışmışlar; uçaklardan aşiretlere hitaben Arapça beyannameler atmışlardı. *Osmanlı Belgelerinde Trablusgarb*, s. 517-518,531-533.

mektubunda “İtalyanlar Trablus’un iç bölgelerini istila etmekten ümitlerini kesmişe benzıyorlar. Şimdi de adalarımıza saldırıyorlar” diye yazmıştı.⁶⁹

Gazetenin yorumuyla büyük hayallerle Trablusgarp’a çıkan İtalyanlar, 1912 yazı geldiğinde oldukça çaresiz/başarısız bir duruma düşmüşlerdi. Nitekim *Berliner Tagblatt*’tan yapılan bir alıntıya göre Trablusgarp’ta zor şartlar altındaki İtalyanlar arasında artık Afrika’dan menfaat sağlayamayacakları fikri yayılmıştı.⁷⁰ Enver Bey ise 16 Ağustos 1912’de “[s]u lanet olası İtalyanlar bize taarruz etmeye bir kere olsun cesaret gösterelemedi! Kuşatma harbi sürdürmek zorunda kalışımız çok üzücü” cümlelerini kaleme almıştı.⁷¹ Taraflar arasındaki mücadele, Balkan Savaşları’nın başlaması üzerine 15-18 Ekim 1912 tarihlerinde Ouchy’de (Uşi) bir gizli anlaşmayla onun eklerini teşkil eden barış antlaşması ve üç protokolün imzasıyla sonuçlanacaktı.⁷²

İtalyan Donanmasının Ege Denizi’ndeki Faaliyetleri

İkdam’da henüz savaş öncesinde vurgulanan ve hayati kabul edilen konulardan biri, Osmanlı donanmasının güçlendirilmesi idi. Gazetenin (*Yeni İkdam*) 7 Ağustos 1910 sayısında Osmanlı Devleti ile Yunanistan’ın ilişkileri ve Girit meselesi bağlamında donanmanın (ve ordunun) ıslah ve takviyesinin önemi belirtilmiş; alınacak yeni zırhlılar hakkında haber yapılmıştı.⁷³ Yaklaşık bir yıl sonra Avrupa’daki silahlanma, Osmanlı Devleti’nin Girit gibi sorunları, ülkenin deniz sahilleri gözetilerek asayişin ve güvenli ticari ortamın sağlanması, sanayileşme düşünceleri açısından yine aynı konu gündeme getirilmişti.⁷⁴

1911 sonbaharıyla birlikte donanma meselesi, Türk-İtalyan ilişkileri ve aslında yaklaşan savaş bulutlarının gölgesinde ele alınmıştı. M. Ayın (م.ع.) imzasıyla 1911 Eylül ortalarında donanma ve orduyu güçlendirme düşüncesi tekrarlanmıştı.⁷⁵ Gazetenin 8 Ekim baskısında ise Türkiye’de donanmanın ihmal edildiği vurgulanmıştı.⁷⁶ Trablusgarp deneyiminden yola çıkılarak konu, Kasım başlarında “*Donanma ihtiyacı*”, “*Donanmaya muhtacı*” gibi başlıklar altında İtalyan donanmasının etkinliğine bağlı olarak denizlerle çevrili Osmanlı Devleti’nin ciddi bir eksikliği olarak tekrar işlenmişti.⁷⁷ Bu eksikliğin sonucu “*Lakin bu*

⁶⁹ Enver Paşa’nın *Trablusgarp Günlüğü*, Çev. Nurten Kutsal, Tarih&Kuram Yayınları, İstanbul, 2015, s. 63.

⁷⁰ *İktiham*, 26 Haziran Efreni 1912.

⁷¹ Enver Paşa’nın *Trablusgarp Günlüğü*, s. 91.

⁷² Şıvgın, *age.*, s. 137.

⁷³ *Yeni İkdam*, 7 Ağustos Efreni 1910.

⁷⁴ M. Ayın, “Donanmaya dair”, *Yeni İkdam*, 29 Haziran Efreni 1911, s. 1.

⁷⁵ M. Ayın, “Uyanık bulunmalıyız!”, *Yeni İkdam*, 13 Eylül Efreni 1911, s. 1.

⁷⁶ M. Ayın, “Ahval-i Hazıra”, *Yeni İkdam*, 8 Teşrin-i Evvel Efreni 1911, s. 1.

⁷⁷ *Yeni İkdam*, 3 Teşrin-i Sani Efreni 1911; 4 Teşrin-i Sani Efreni 1911.

ordunun [kara ordusu] *mikdarı iki milyona balığ olsa bile donanmasız kaldığı ve Trablus'da böyle ihmal edilmiş bulunduğu takdirde İtalya için yine korkacak bir şey olmazdı*⁷⁸ sözleriyle ortaya konmuştu.

Gazetede Osmanlı donanmasına ilişkin bazı bilgilerin aktarılması da ihmal edilmemişti. Bu bağlamda 1911 Eylülü'nde donanmanın Çanakkale'den çıktığı, Akdeniz'de manevra yaptığı ve Beyrut'ta kolera salgını olduğundan Mersin'e gideceği haber olmuştu.⁷⁹ Savaşın henüz başladığı günlerde Beyrut'tan ayrılan donanma Çanakkale'ye ulaşmıştı.⁸⁰ Belirtmek gerekir ki gazetenin savaş haberleri ve denizlerde yaşananlar, donanma eksikliği yönündeki değerlendirmeleri doğrulayacaktı. Nitekim Ekim başlarından itibaren İtalyan donanması Kızıldeniz'de faaliyet göstermiş ve saldırılarda bulunmuştu.⁸¹ Bu arada Ekim sonlarında İtalyan donanmasının Ege Denizi'nde dolaştığı duyumlarına yer verilmişse de⁸² sonra bunun doğru olmadığı açıklanmıştı. Ancak Marchese di San Giuliano, İtalyan donanmasının Ege'de bir harekât düzenleyeceğini seslendirmişti.⁸³ *İkdam*'da 1 Kasım'da İtalyanların Adalar Denizi'nde faaliyet kararı alarak büyük bir donanmayı harekete geçirdikleri haberi yayımlanmıştı.⁸⁴ Ardından İtalyan donanmasının Rodos ile Midilli adalarına saldırdığı söylentileri gazeteye yansımıştı.⁸⁵

14 Kasım sayısındaki “*İtalya donanması ne yapacak?*” başlıklı makalede İtalyan donanmasının hareket ihtimalleri, Düvel-i Muazzama'nın etki alanları gözetilerek değerlendirilmişti. İtalyan donanmasının Suriye açıklarında görüldüğü ve Osmanlı Devleti'ne baskı yapabilecek bir nokta arayışında olduğu, Aydın ve Konya vilayetlerinin sahillerine harekât düzenleyebileceği yorumu yapılmış; bu ihtimal İngiltere açısından irdelenmişti. Aynı sayıda *Nene Freie Presse* gibi dış kaynaklardan hareketle Ege Denizi'nde bir harekât beklendiği/yapılabileceği seslendirilmiş ve İtalyanların Rodos ile Limni'yi işgal olasılığı incelenmişti. Bu arada İtalyan donanmasının Rodos açıkları ile İzmir ve Beyrut sahilinde görülmesi, parçalara ayrılarak hareket ettiği kanısını

⁷⁸ *Yeni İkdam*, 4 Teşrin-i Sani Efrenci 1911.

⁷⁹ *Yeni İkdam*, 13 Eylül Efrenci 1911.

⁸⁰ *Yeni İkdam*, 2 Teşrin-i Evvel Efrenci 1911.

⁸¹ Beehler, *age.*, s. 35,63; Kurtcephe, *age.*, s. 130-135; Şıvgın, *age.*, s. 98.

⁸² *Yeni İkdam*, 25 Teşrin-i Evvel Efrenci 1911.

⁸³ *Yeni İkdam*, 26 Teşrin-i Evvel Efrenci 1911. Başbakan Giolitti, Ege Denizi'ndeki faaliyetlerinin Trablusgarp'a sevkıyatı önlemek, kendi donanmalarının ihtiyaçlarını karşılamak ve Türkiye'yi Trablusgarp'ı bırakmaya zorlamak amacıyla yapıldığını açıklamıştı. Hayta, *age.*, s. 36. İtalyanların Ege Denizi'nde harekete geçeceği ve adaları işgal edeceği haberleri, Anadolu kıyılarına göç başlatmıştı. Göç çeşitli sorunları beraberinde getirecekti. Mete, *agm.*, s. 267,272,282-283.

⁸⁴ *Yeni İkdam*, 1 Teşrin-i Sani Efrenci 1911.

⁸⁵ *Yeni İkdam*, 4 Teşrin-i Sani Efrenci 1911.

uyandırmıştı. Yine Kasım ortalarında Kala-i Sultaniye'ye saldırı düzenledikleri/bombaladıkları söylentisi de çıkmıştı.⁸⁶ Ayın sonlarında Çanakkale Boğazı'nı ablukaya alma kararında oldukları haberleriyle;⁸⁷ bu yöndeki analizler gazetede ele alınmıştı.⁸⁸ Aynı dönemde İtalyan donanmasının Ege Denizi'nde faaliyet göstermesine değinilmiş; İtalyanların adaları işgal etmesinin kesin ve kalıcı tehdit yaratmayacağı, Osmanlı'nın kara güçlerini etkilemeyeceği ve adalarda İtalyanların tutunamayacakları/kalamayacakları ileri sürülmüştü.⁸⁹ İtalyan donanmasının Taşoz adasında görüldüğü söylentisi de gazete sayfalarına taşınmıştı.⁹⁰ Ocak başında adaların işgal ihtimali, kurmay subaylardan Süreyya Bey tarafından analiz edilmiş; Trablusgarp'ta başarısız olan İtalya'nın -gerçekleştirme olasılığı bulunan- bu hamle ile ne derece başarılı olabileceği sorgulanmıştı.⁹¹

1912 baharı, Düvel-i Muazzama'nın taraflar arasında barış sağlama çabasına sahne olmuştu.⁹² O günlerde *Pari Jurnal* (*Journale de Paris*) gazetesinin Roma muhabirinin yazdığına göre; İtalyanlar, donanmada kaybı göze alamayacaklarından Çanakkale Boğazı'nı geçme yönünde bir girişimde bulunamazlardı ve Sisam Adası'na da İngiltere ile Fransa'nın teminatı altında olduğundan bir harekât düzenleyemezlerdi.⁹³ Giridizade imzalı “*İtalya donanması Çanakkale'ye gelirse ne olur*” başlığını taşıyan yazıda ise ortaya atılan soru şöyle cevaplandırılmıştı:

“Ne olacak? Bir kısmı denizin dibinde kalarak mütebakisi münhezimen ricat eder, Trablus ve Bingazi'deki asakir-i berriyesinin hergün ki mağlubiyetlerine bir de mağlubiyet-i bahriye ilave ederek düvel-i muazzama sırasından manen sükut ettiği gibi maddeten dahi sükut eder.”

⁸⁶ *Yeni İkdam*, 14 Teşrin-i Sani Efrenci 1911. İtalya'nın savaşı Ege sahillerine yaymak niyetini, ilk önce İstanbul'daki Avusturya elçisi Pallavicini, Ekim 1911 ortalarında hükûmetine bildirmişti. Şerafettin Turan, “Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı”, *Belleten*, Cilt: XXIX, Sayı:113, Ocak 1965, s. 86.

⁸⁷ *Yeni İkdam*, 25 Teşrin-i Sani Efrenci 1911.

⁸⁸ *Yeni İkdam*, 28 Teşrin-i Sani Efrenci 1911.

⁸⁹ Giridizade, “Muharebe ve Avrupa devletleri”, *Yeni İkdam*, 25 Teşrin-i Sani Efrenci 1911, s. 1. Alman yöneticiler, İtalyanların Ege'deki faaliyetlerinin sadece savaş alanını genişleteceğine dikkat çekerken İmparator II. Wilhelm, Oniki Ada'da önemli bir Türk kuvveti bulunmadığından bu manevranın İtalya'ya avantaj sağlamayacağını düşünmekteydi. Turan, *agm.*, s. 87.

⁹⁰ *Yeni İkdam*, 28 Teşrin-i Sani Efrenci 1911.

⁹¹ Süreyya, “İtalya ve Çanakkale”, *Yeni İkdam*, 1 Kanun-ı Sani Efrenci 1912, s. 4.

⁹² *İktiham*, 15 Mart Efrenci 1912; 17 Mart Efrenci 1912; Kurtcephe, *age.*, s. 176-179. 1912 başlarından itibaren Rus Dışişleri Bakanı Sazonov'un girişimleri söz konusu olmuştu. Bkz.: Chids, *age.*, s. 115-141.

⁹³ *İktiham*, 17 Mart Efrenci 1912.

Yazıda, Çanakkale Boğazı'na harekât düzenlenmesi zayıf bir ihtimal olarak değerlendirilmiş; hatta boğazı birkaç geminin geçmesinin de hiçbir sonuç getirmeyeceği ileri sürülmüştü.⁹⁴ Nisan'ın ilk yarısında bu yorumları destekler şekilde gazeteden İtalyan donanmasının Osmanlı sularında görünmediği “*icra-yı harekâtta sarf-ı nazâr etmiş imiş*” ifadeleriyle aktarılmıştı.⁹⁵ Fakat gazetede İtalyan savaş gemilerinin 17 Nisan'da Limni açıklarında görüldükleri duyurulacaktı.⁹⁶ Arkasından İtalyan donanması, 18 Nisan'da Çanakkale Boğazı'na saldırmıştı. Osmanlı Devleti, Çanakkale Boğazı'na yapılan saldırı üzerine boğazları her türlü deniz trafiğine kapatmıştı. Ayrıca hükûmet, İstanbul'daki İtalyan vatandaşlarının sınır dışına çıkarılmaları için harekete geçmiş⁹⁷ ve lüzum görülenlerin başkentten gönderilmeleri kararlaştırılmıştı.⁹⁸

Gazetenin yorumu, özellikle Trablusgarp açısından Çanakkale'ye saldırının hiçbir etkisi olmayacağı ve İtalya'nın daha fazla ileri gidemeyeceği yönündeydi.⁹⁹ “*Bombardımanın Avrupa'daki Tesirâtı*” başlıklı yazıda, İtalya'nın Trablusgarp Savaşı'nı Çanakkale Boğazı'na kadar hesapsızca yaymasının nedeni üç noktada ortalanmıştı: Düvel-i Muazzama'yı müdahaleye, -ya da Avrupalıları- Türkiye'ye baskı yapmaya zorlamak ve Avrupa'yı kendi istekleri doğrultusunda yönlendirmek. Dolayısıyla İtalya kendi istekleri doğrultusunda bir barışa ulaşmaya çabalamaktaydı. Öte yandan Avrupalı devletlerin İtalyanların bu kadar ileriye gideceklerini öngöremedikleri değerlendirilmişti. Bu saldırının Avrupa'yı da etkileyebileceği ve Avrupa ticareti kadar Balkanların asayişini de tehdit ettiği işlenmişti. Bununla birlikte Balkan devletlerinin o dönemde Türkiye'ye saldırma/saldırabilme ihtimali bulunmadığı, Balkanlı komşularla ilişkilerin dostça sürdüğü ve Türkiye'nin saygın bir konumda olduğu, Yunanistan'ın savaş içindeki Türkiye'nin zararına hareket etmeyeceği yorumu yapılmıştı.¹⁰⁰ 23 Nisan tarihli bir makalede ise *Times*'a dayanılarak İslam dünyasıyla ilişkileri nedeniyle

⁹⁴ *İktihâm*, 18 Mart Efrenci 1912. Çanakkale Boğazı'na saldırılacağı söylentilerinin artmasıyla Osmanlı Devleti'nce önlemler alınmış; 6 Mart'tan itibaren boğazın geceleri ticaret gemilerine kapatılması kararı verilmişti. Mete, agm., s. 268-269.

⁹⁵ *İktihâm*, 9 Nisan Efrenci 1912.

⁹⁶ *İktihâm*, 18 Nisan Efrenci 1912.

⁹⁷ *İktihâm*, 19 Nisan Efrenci 1912. Uluslararası baskıyla boğazlar, 2 Mayıs'ta ticarete açıldı. Mete, agm., s. 270-271.

⁹⁸ *İktihâm*, 21 Nisan Efrenci 1912. İtalyan gazetelerine İstanbul'dan haber ulaştıran biri için 22 Nisan'da işlem yapılacaktı. *İktihâm*, 23 Nisan Efrenci 1912. Haziran sonlarına doğru Osmanlı ülkesinde kalan ve süreleri dolan İtalyanların sınır dışına çıkarılmaları kararlaştırılmıştı. *İktihâm*, 26 Haziran Efrenci 1912. Mete, 50.000 kadar İtalyan'dan göstermelik denebilecek düzeyde az kişinin sınır dışı edilebildiğini belirtmektedir. Mete, agm., s. 271.

⁹⁹ *İktihâm*, 19 Nisan Efrenci 1912. Aynı sayıda 24 parçalık donanmanın 3.5 saatlik saldırısıyla geri çekilişi detaylı şekilde anlatılmıştı.

¹⁰⁰ *İktihâm*, 21 Nisan Efrenci 1912.

İngiltere'nin tarafsız kalamayacağı ileri sürülmüş, üstelik bu saldırı ile İngiliz menfaatlerinin zarar gördüğü vurgulanmıştır.¹⁰¹

Adaların İşgali

18 Nisan'da Çanakkale Boğazı'nı zorlayan ve bombardımana tutan İtalyan donanmasından bazı gemilerin adalara saldırılar düzenlediği; Nisan ortalarında Sisam adasının bombalandığı anlaşılmaktadır.¹⁰² *İkdam*'daki aktarımla *Times*, adanın işgal edildiği rivayetinin doğru olmaması gerektiği yönünde bir akıl yürütmüştü.¹⁰³ “*Adaları işgal edecekmiş (!)*” başlığı altında da İtalyanların İmroz, Limni, Sakız ve Bozcaada'yı işgal edecekleri söylentileri *İkdam*'ın sayfalarına taşınmıştı. Hatta bazı dış kaynaklar Limni'ye asker çıkarıldığını aktarmışlardı ki bu haber, gazete tarafından doğrulanmamıştı.¹⁰⁴ Mayıs başlarında İtalyan donanmasının Rodos-İzmir civarında dolaştığı haberlerinin¹⁰⁵ gazeteye yansıdığı dönemde Rodos'la iletişim (kablo) İtalyanlarca kesilmişti.¹⁰⁶ Ayın ortalarına doğru *İkdam*'da, *Berliner Tagblatt* kaynaklı olarak İngiltere'nin Rodos, Sakız ve Midilli'nin İtalyanlara geçmesini gizlice kabul ettiği söylentisi çıkmıştı.¹⁰⁷ Birkaç gün sonra İtalya'nın Ege Denizi'ndeki harekâtını Almanya dahil bütün devletlerin onayladığı haberi yayımlanmıştı.¹⁰⁸

¹⁰¹ *İktiham*, 23 Nisan Efrensi 1912.

¹⁰² Gazeteye gelen Sisam'ın bombalanması bilgisi R.5 Nisan/M.18 Nisan tarihli. Gazetede 19 Nisan'da Sisam'ın bombalandığı yazılmış; 18 Nisan tarihli bir habere dayandırılmıştır. Sakız ile Sömbeki (Simi) adalarının, özellikle Sakız'ın birkaç kez bombalandığı haberi çıkmış; fakat gazetede doğrulanmamıştı. Zaten gazetede ilk haberler adanın bombalanmadığı yönündeydi. *İktiham*, 19 Nisan Efrensi 1912; 20 Nisan Efrensi 1912; 21 Nisan Efrensi 1912; 22 Nisan Efrensi 1912; 23 Nisan Efrensi 1912; 28 Nisan Efrensi 1912. Bombardıman büyük devletlerin protestosuna neden olmuştu. Kurtcephe, *age.*, s. 114,121; Şıvgın, *age.*, s. 103.

¹⁰³ *Times*, İtalya'nın ticareti etkilediğini; Avrupalı devletleri kendi lehine harekete geçirmeye çalıştığını değerlendirmişti. *İktiham*, 24 Nisan Efrensi 1912.

¹⁰⁴ *İktiham*, 22 Nisan Efrensi 1912.

¹⁰⁵ *İktiham*, 3 Mayıs Efrensi 1912.

¹⁰⁶ *İktiham*, 5 Mayıs Efrensi 1912; 14 Mayıs Efrensi 1912. 1 Mayıs'ta Rodos, Kerpe ve Kandiye'den kablolar kesilmiş; Rodos'un anakarayla iletişimi sonlandırılmıştı. Bechler, *age.*, s. 95; Şıvgın, *age.*, s. 103.

¹⁰⁷ *İktiham*, 12 Mayıs Efrensi 1912.

¹⁰⁸ *İktiham*, 18 Mayıs Efrensi 1912. İtalyanlar Ege adalarının tümüne göz dikmişti. Ancak Rusya, Limni ve Midilli'nin, Fransa ise Sisam'ın işgaline karşı çıkmıştı. İngilizler, Oniki Ada'nın işgalinden Mısır-Hindistan yolu münasebetiyle rahatsız olmuştu. Childs, *age.*, s. 149. İtalyanlar, Sakız adasını ablukaya alsalar da Avusturya'nın baskısı üzerine işgal edememişlerdi. Kurtcephe, *age.*, s.124. Zaten İtalya'ya tek muhalefet Avusturya'dan gelmişti. Ancak 1912 Nisan başlarında işgalin geçici olması, savaşın sonunda Türkiye-İtalya diplomatik ilişkileri tekrar kurulup barış yapıldığında adaların Osmanlı Devleti'ne iadesi şartıyla rıza göstermişti. Turan, *agm.*, s. 87.

Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa, *Daily Telegraph*'ta yayınlanan röportajında İtalyanların Osmanlı donanmasının zayıflığı/yetersizliği yüzünden Ege'deki adaları işgal etmesinin muhtemel olduğunu ancak böyle bir gelişmenin Trablusgarp Savaşı'na hiçbir etki yapmayacağını belirtmişti.¹⁰⁹ Zaten Osmanlı yönetiminin genel düşüncesi de bu yöneydi.¹¹⁰ Nitekim Hariciye Nazırı Asım Bey *Daily Telegraph*'ta çıkan demecinde İtalyanların değil Ege'deki Osmanlı adalarını işgal, Çanakkale Boğazı'ndan geçip İstanbul'a gelseler bile şartlarını kabul etmeyeceğini açıklamıştı.¹¹¹

Mayıs'ın ilk yarısında gazetede Sakız açıklarında görülen İtalyanların Rodos'a asker çıkardıkları, çatışmaların yaşandığı ve adanın savunulacağı beklentisi seslendirilmişti. Ayrıca *Tan*'dan İtalyanların 16.000 nüfuslu Kalimnos (Kilimli) adasını işgal ettikleri haberi nakledilmişti.¹¹² 13 Mayıs Roma kaynaklı verileri kamuoyuna taşıyan gazete, İncirli (Nisiros), Kalimnos, Leryoz (Leros), İlyaki (Tilos), Kerpe (Karpatos), Kaşot (Kasos) ve Batnos (Patmos) adalarındaki mahalli Osmanlı memurlarının esir alındığını, askerlerin teslim olmaya davet edildiğini yazmıştı. Esir memurlar arasında üç kaymakam ve dört müdür bulunmaktaydı.¹¹³ Bu adalardan her biri Napoli, Roma, Piza, San Marko ve

¹⁰⁹ *İktiham*, 11 Mayıs Efreci 1912.

¹¹⁰ Hayta, agm., s. 583.

¹¹¹ *İktiham*, 12 Mayıs Efreci 1912.

¹¹² *İktiham*, 11 Mayıs Efreci 1912; 12 Mayıs Efreci 1912. Önce Rodos'un ablukaya alındığı ve İtalyanların sadece Rodos kasabasını işgal edebildikleri belirtilmişti. *İktiham*, 8 Mayıs Efreci 1912; 9 Mayıs Efreci 1912; 10 Mayıs Efreci 1912; 14 Mayıs Efreci 1912; 15 Mayıs Efreci 1912. İtalyanların donanma menziliyle sınırlı bir ilerleme sağladıkları haberleri de yayımlanmıştı. *İktiham*, 15 Mayıs Efreci 1912, s. 1. Gazete sonraki günlerde Rodos'taki gelişmeler hakkındaki haberlerini sürdürmüş ve bölgeden gelen mektupları yayımlamıştı. *İktiham*, 16 Mayıs Efreci 1912; 17 Mayıs Efreci 1912. Rodos'daki çatışmalara yer veren *İkdam*'da yayımlanan Viyana kaynaklı haberlere göre İtalyanlar, adayı işgal ederek bir harekât üssüne dönüştüreceklerdi. *İktiham*, 18 Mayıs Efreci 1912; 19 Mayıs Efreci 1912. 21 Mayıs tarihli gazetede, Osmanlı güçlerinin büyük kısmının şiddetli bir çatışma sonrasında teslim oldukları ve adanın İtalyanlara geçtiği yönünde *Neue Freie Press*'de çıkan bir yazı yayımlanmıştı. *İktiham*, 21 Mayıs Efreci 1912. İtalyanlar adaya 13.000 askerle 1.400 beygir ve katır nakletmişlerdi. *İktiham*, 22 Mayıs Efreci 1912. Her şeye rağmen az sayıdaki bazı Türk askerlerinin teslim olmayıp kaçmayı sürdürdüğü, gazetenin ilerleyen günlerdeki haberlerinden anlaşılmaktadır. *İktiham*, 15 Temmuz Efreci 1912.

¹¹³ İzmir kaynaklı 13 Mayıs tarihli bir haberde Kalimnos ile Leryoz adalarının işgali bildirilmişti. *İktiham*, 14 Mayıs Efreci 1912; 15 Mayıs Efreci 1912. Gazetede İlyaki'nin işgal tarihi 29 Nisan (12 Mayıs) olarak verilmişti. *İktiham*, 21 Mayıs Efreci 1912. *Osmanlı-İtalyan Harbi* adlı esere göre İtalyanlar, 24 Nisan'da Stampalia/İstanpula, 4 Mayıs'ta Rodos, 9 Mayıs'ta Herke/Khalki, 12 Mayıs'ta Patmos, Leryoz, Kalimnos, 13 Mayıs'ta Skarpanthos/Karpathos, Kerpe, İlyaki, Kaşot, İncirli, 16 Mayıs'ta Lipsos, 19 Mayıs'ta Sömbeki ve 20 Mayıs 1912'de Kos'u işgal etmişlerdi. Şerafettin Turan, 4 Mayıs'ta Rodos'un, 9 Mayıs'ta Herke'nin, 12 Mayıs'ta Kerpe, Kaşot, İncirli, İlyaki, Leryoz, Patmos ve Kalimnos'un, 16 Mayıs'ta Lipsos'un, 19 Mayıs'ta Sömbeki'nin ve 20 Mayıs'ta ise Kos'un işgal edildiğini yazmıştı. Necdet Hayta, Stampalia'nın işgalini 28 Nisan, İncirli, Kerpe, Kaşot'un işgalini 12 Mayıs ve Patmos'un işgalini ise 13 Mayıs ile tarihlendirmektedir.

Amalfi adlarındaki zırhlılar tarafından işgal edilmişlerdi.¹¹⁴ Kerpe'nin işgaliyle birlikte "...İtalyanlar Adalar Denizi'nin şark cenubu cibetini tamamiyle elde etmiş oluyorlar"dı. Gazetenin 14 Mayıs baskısında işgal altına giren adaların her biri için tanıtıcı-bilgilendirici (coğrafi ve idari konumları, topografyaları, mekân-hane sayıları, binaları, okulları, nüfusları ve ürünleri gibi) yazılar yayımlanmıştı.¹¹⁵ Aynı dönemde şüpheli görülen İtalyanların sınırdışına çıkarıldıkları¹¹⁶ ve İzmir'de bazı İtalya vatandaşlarının tutuklandıkları gazeteye haber olmuştu.¹¹⁷

İkdam'ın dikkat çekici bir haberine göre, İtalyanlar işgal ettikleri adalara halkın fikrini öğrenmek üzere ajanlar göndermişti. Aslında bu yayın, *İkdam*'ın da savunduğu İtalyanların adalarda geçici olarak bulundukları yorumuna ters düşmekteydi.¹¹⁸ Bununla birlikte Mayıs ortalarında yayınlanan "*Adaların işgali, İngiltere-İtalya*" başlıklı yazıda da İtalyanların Akdeniz adalarını işgallerinin Trablusgarp'taki mücadeleyi etkilemeyeceği, İtalyanların adalarda hâkimiyetinin kalıcı olamayacağı yorumlanmıştı. İngiltere ve Fransa'nın bu işgallere tepkisiz kaldığının da altı çizilmişti.¹¹⁹

Yunanlılar da adalardaki İtalyan işgalinin geçici olduğunu düşündüklerinden fırsattan yararlanmak için çalışmaya başlayacaklardı. *Times*'ın Atina muhabirine

Kurtcephe ise Kerpe, Kaşot, İncirli, İlyaki ve Patmos'un işgalini 12 Mayıs olarak vermiştir. Şıvgın, Kerpe, Kaşot, İncirli, İlyaki, Leryoz, Patmos ve Kalimnos'un 12 Mayıs'ta işgal edildiğini belirtmektedir. Küçük ise 28 Nisan-20 Mayıs arasında Rodos dahil onaltı adanın işgal edildiğini yazmaktadır. Adaların kısa sürede İtalyan güçlerine geçmesinde yerli Rumların da rolü olmuştu. *Osmanlı-İtalyan Harbi (1911-1912)*, s. 385-386; Turan, agm., s. 89-90; Hayta, age., s. 37-43; Hayta, agm., s. 582-583; Kurtcephe, age., s. 121-124; Şıvgın, age., s. 103; Cevdet Küçük, "Oniki Ada", *DİA*, Cilt:33, TDV Yayını, İstanbul, 2007, s. 353-354. Üstelik İtalyanlar Stampalia'da büyük törenle karşılanmışlardı. Turan, agm., s. 89; Kurtcephe, age., s. 121. Rodos'ta da Rum ahali İtalyanları sevinçle karşılamıştı. Mete, agm., s. 275. Kalimnos'u işgal eden askerleri, İtalyanlar bir süre sonra geri çekmişti. Sadece asayiş için gerekli sayıda polis ve jandarma bırakılmıştı. *İktilam*, 28 Haziran Efrenci 1912. M. Alişan'ın 1914'te yayınladığı "*İtalya'da Türk Esirlerinin Hayatı*" adlı kitapçık, Rodos ve adalardan alınan Türk esirlerinin İtalya'ya götürülmelerini ve yaşadıklarını konu almıştı. Karakartal, age., s. 113-115.

¹¹⁴ *İktilam*, 15 Mayıs Efrenci 1912.

¹¹⁵ *İktilam*, 14 Mayıs Efrenci 1912.

¹¹⁶ *İktilam*, 12 Mayıs Efrenci 1912.

¹¹⁷ *İktilam*, 15 Mayıs Efrenci 1912.

¹¹⁸ *İktilam*, 20 Mayıs Efrenci 1912. General Ameglio, Rodos'un işgalinden sonra 5 Mayıs'ta halka bir beyanname yayınlamıştı. Ardından 12 Mayıs'ta Amiral E. Presbitero tarafından Kalimnos'ta yayınlanan bildiride Osmanlı hükûmetinin sonra erdiği, adada hiçbir yerde Türk bayrağının çekilemeyeceği belirtilmişti. Adaların işgali tamamlandığında Ameglio, 20 Mayıs'ta kalıcı işgalin habercisi ifadeleri içeren ikinci bir beyanname çıkarmıştı. Burada Türk kuvvetlerinin uzaklaştırıldığı belirtilerek "*daima, medenîyetin ve ilerlemenin sembolü olmuş ve bundan böyle de olacak olan himayemiz altında emin ve mutmain olarak bir araya geliniz*" deniyordu. Turan, agm., s. 92-93.

¹¹⁹ *İktilam*, 14 Mayıs Efrenci 1912.

göre; Yunanlılar, başta Rodos olmak üzere adaların Hristiyan halkları Osmanlı Devleti'ne bağlanmak istemediklerinden İtalyan işgali sona erdikten sonra buraların Yunanistan'a bağlanmasını gündeme getirmişlerdi. Bunun için Hilal ile Salib çatışmasından yola çıkarak ilk aşama olarak adalara muhtariyet verilmesini planlayarak buralardaki halkı kıskırtmaya girişmişlerdi.¹²⁰

Adalar konusunda İtalyan-Yunan yakınlaşmasının söz konusu olduğu ve İtalya'nın Girit meselesinde Yunanistan'a destek taahhüdünde bulunduğu da *İkdam*'ın sütunlarına yansımıştı. Sisam adasından gelen temsilcilerin Osmanlı askerlerinin çekilmesini istemeleri örneğinde görüldüğü gibi 1912 Haziranı'nda adalarda Osmanlı Devleti'nin hakimiyetine karşı bir hareketlilik ortaya çıkmaya başlamıştı.¹²¹ Nitekim Patmos adasında, adaların temsilcileri bir toplantı düzenlemişlerdi ki gazeteye göre Patmos Kongresi, 16 Haziran'da adalardan 10 temsilciyle toplanmıştı. Rodos temsilcisi görüşmelere katılmışsa da karar oylamasında oy vermemişti. Toplantıda adaları Osmanlı hakimiyetinden kurtaran İtalyan Hükûmeti'ne teşekkür edilmiş; adaların eski yönetime bırakılmaması için çalışılması, Yunanistan'a bağlanması ve alınan kararların Düvel-i Muazzama'ya sunulması kararlaştırılmıştı. İtalyan jandarmaları, 19 Haziran'da temsilcilerin kaldıkları manastıra gelerek onları hükûmet dairesine davet ederek soruşturma başlatmışlardı.¹²² Nihayetinde adalardaki muhtariyet hamlesi İtalyan askeri yetkililerince engellenmişti.¹²³

¹²⁰ *İktilam*, 11 Mayıs Efrensi 1912; 28 Haziran Efrensi 1912. *Cumhuriyet*, 1925 yazında *Times*'den alıntıyla şövalyelerin Rodos'tan tahliyelerinin 400. yılı münasebetiyle bir yazı yayımlamıştı. Rodos Valisi, Kanuni Sultan Süleyman tarafından kapatılan St. Anastasias kapısını açtırmış; Türk idaresine son verildiğini ve kehanete gerek kalmadığını ispata çalışmıştı. Bununla birlikte İtalyanlar adada Türklerin teşkilat ve kıyafetlerini değiştirmemişti. Sadece gayr-ı müslimlerin Kaleiçi'ne giriş yasağına son vermişlerdi. Şövalyelerle birlikte Malta'ya nakledilen Rodos Başpiskoposluğu makamı tekrar adaya getirilmişti. *Cumhuriyet*, 30 Ağustos 1925.

¹²¹ *İktilam*, 27 Haziran Efrensi 1912. Trablusgarp Savaşı sırasında Yunan kamuoyu tamamen bu savaşla ilgilenmişti. Yunan basınında İtalya hakkında teveccühkarane makaleler çıkmış; bu savaştan yararlanmak üzere vaktinde hazırlanılmamasından dolayı Venizelos kınanmıştı/eleştirilmişti. Şıvgın, *age.*, s. 30. 3 Haziran 1912'den itibaren Avrupa devletleri nezdinde Oniki Ada'nın Rum halkı adına harekete geçildiği anlaşılmaktadır. Yunanistan'la birleşme girişimlerinde bulunulmuştu. Turan, *agm.*, s. 94.

¹²² *İktilam*, 1 Temmuz Efrensi 1912. Hayta, 3 Haziran'da toplantının yapıldığını ve Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Doğu Bürosu Direktörü İon Dragoumis tarafından koordine edildiğini belirtmektedir. Hayta, *age.*, s. 50-51.

¹²³ *İktilam*, 28 Haziran Efrensi 1912. General Ameglio, Rodos'a nakledilen Patmos'taki toplantıya katılan şahıslara taleplerini reddettiğini, zaten kendilerine hiçbir vaatte bulunmadıklarını, bununla birlikte kendilerini bir kereye mahsus affedebileceğini söylemişti. Ayrıca gazetenin haberine göre general, adalar halkından buraların İtalya'ya ilhakı konusunda bir girişim beklediğini ifade etmişti. *İktilam*, 15 Temmuz Efrensi 1912.

İkdam'daki yorumla adaların Osmanlı hakimiyetine bırakılıp bırakılmaması meselesi, Trablusgarp Savaşı'nın sonunu bağlayacak anlaşma platformunda İtalya cephesi için bir koz durumuna gelmekteydi. Öte yandan Yunanlıların etkisine de açık bir nokta oluşturmaktaydı.¹²⁴ Bununla birlikte *Corriere della Sera*'nın Atina muhabirinin bildirdiğine göre, Patmos toplantısına Yunan hükûmeti temsilcilerinin katıldığı ve kararları belirledikleri yönündeki haberleri Yunan Hariciye ve Dahiliye nazırları gülünç bulduklarını açıklamışlardı.¹²⁵ Daha sonra *İkdam*'ın sayfalarına yansıyan anlatımla, Oniki Ada'da harekete geçen şahısların Fransa'dan bu ülkenin sefirleri kanalıyla adalar meselesine yönelik (bir muhtıra aracılığıyla) istedikleri yardım ve arabuluculuk temennisi olumlu karşılık bulmamıştı. Aynı sıralarda İtalya'nın Düvel-i Muazzama'ya adalar için muhtariyet teklifi götürceği söylentileri de gazete sayfalarında yer bulmuştu.¹²⁶

İkdam, Haziran sonlarında *Tan* kaynaklı dikkat çekici bir açıklamayı yayımlamıştı. İsmi açıklanmayan fakat İtalya hükûmetiyle bağlantılı, yetkili bir siyasinin açıklamasına göre Oniki Ada'nın kaderi savaş sonunda belirlenecekti. Ancak Astropalya (İstanpulya), İtalyanlarca deniz üssü olarak kullanılması planlandığından bırakılmayacaktı. Rodos ile Kalimnos da İtalyanların geleceğini planladıkları adalardandı. Diğer adaları da İtalyanlar, kesinlikle Osmanlı Devleti'ne bırakmak niyetinde değillerdi. İtalya yönetimi, daha çok muhtar bir yönetime eğilimliydi.¹²⁷ İlerleyen tarihlerde de *İkdam*'da *Tan*'a dayanılarak İtalyanların özellikle Rodos adasını bırakmak istemedikleri yönünde haberler yayımlanmıştı.¹²⁸

Times ve *Daily News* gibi yayın politikaları uyuşmayan iki gazete bile adaların Osmanlı Devleti'ne bırakılmayacağını ileri sürmüşlerdi. Adaların Yunanistan'a bırakılmaları ya da sembolik olarak Osmanlı'ya bağlı ama Hristiyan bir vali yönetiminde muhtar olmaları da tartışılmaktaydı.¹²⁹ Temmuz başlarında *İkdam*,

¹²⁴ *İktiham*, 28 Haziran Efrenci 1912.

¹²⁵ *İktiham*, 29 Haziran Efrenci 1912. Patmos toplantısı hakkında bkz.: Hayta, *age.*, s. 50-53.

¹²⁶ *İktiham*, 10 Temmuz Efrenci 1912.

¹²⁷ *İktiham*, 28 Haziran Efrenci 1912. Barış temalarının sağlanmasına yönelik çalışmalar çizgisinde İstanbul'a gönderilen İtalyan temsilci Giuseppe Volpi, 20 Haziran'da "*Adaların kaybına Türkler pek ehemmiyet vermiyorlar. Fakat bu kayıp, Jön Türkler'in büyük bir denizçi kudret haline gelmek rüyalarının sonu olacaktır*" diye yazmıştı. O sıralarda Osmanlı Hükûmeti'ni adaların işgali ve mali durumun meşgul ettiğine de işaret etmişti. İstanbul'daki Avusturya elçisi Pallavicini, Haziran sonlarında adalardaki işgal durumunun uzaması halinde buraların Türkiye'ye geri verilmesinin güçleşeceğine dikkat çekerek savaşın sonlandırılmasını istediğinde Osmanlı Hariciye Nazırı Asım Bey, İtalyan işgalinin uzamasından korkmadığı cevabını vermişti. Turan, *agm.*, s. 94-95.

¹²⁸ *İktiham*, 27 Temmuz Efrenci 1912; 28 Temmuz Efrenci 1912.

¹²⁹ *İktiham*, 30 Haziran Efrenci 1912.

Tan'da çıkan ve adaların imtiyaz açısından tarihsel çizgilerini inceleyen bir yazıyı yayımlamıştı.¹³⁰ O günlerde İtalyanlar, adalarda halkın hoşnutsuzluğuna rağmen vergi uygulamasına yönelmişlerdi.¹³¹ Ağustos'ta da adalar halkının Osmanlı yönetimi dışında çeşitli arayışlar içine girdiği hakkında dış basına dayanan haberler dikkat çekmekteydi.¹³² Bunlar arasında Oniki Ada'nın muhtariyeti için çalışmak üzere Roma'ya giden Avukat Roussos'un döndüğü ve İtalyan Başbakanı ile Dışişleri Bakanı tarafından kabul edilmediği haberleri vardı.¹³³ Böyle düşünceler/girişimler, *Şark-ı Karib* gazetesinin muhabirince "...kendilerini Girildiler gibi dehşetli bir felaket uçurumuna atmak istiyorlar" şeklinde yorumlanırken¹³⁴ ilginçtir; Venizelos taraftarı *Patris* gazetesi, büyük devletlere bölüşme fırsatı tanımamak için adalar halkına farklı sonuçlar doğurabilecek hareketlerden kaçınmaları çağrısında bulunmuştu.¹³⁵

Ege Denizi'ndeki İtalyan faaliyetleri 1912 yazında sürmüştü; 18-19 Temmuz 1912 gecesi Çanakkale'ye bir saldırı daha düzenleyerek geçme teşebbüsünde bulunmuşlardı.¹³⁶ Aynı dönemde adalardaki gelişmelerin yanında¹³⁷ buralardaki İtalyan faaliyetleri de *İkdam* tarafından izlenmişti. Temmuz ayında Rodos'ta ticaretin durgunlaştığı, adadaki mahkumların durumu hakkında çeşitli kısa haberler verilmişti.¹³⁸ Rusya kaynaklı bir haber kanalıyla Rodos'un tarafsız bir statüye kavuşturulmasının düşünüldüğü aktarılmıştı.¹³⁹ Bu dönemde İtalyanlar, Rodos'ta basın sansürüne başvurdukları¹⁴⁰ gibi başta yine Rodos olmak üzere ele geçirdikleri adalardaki halka -özellikle Müslümanlara- şiddet ve baskı

¹³⁰ *İktilam*, 1 Temmuz Efreni 1912.

¹³¹ *İktilam*, 6 Temmuz Efreni 1912.

¹³² *İktilam*, 7 Ağustos Efreni 1912. Hareketlilik yaşanan adalar arasında İtalyan işgaline uğramayan bazı adalar da vardı. *İktilam*, 4 Ağustos Efreni 1912.

¹³³ *İktilam*, 31 Temmuz Efreni 1912. Bu taleplerin İtalyanlarca reddedileceği, Temmuz başlarında *İkdam*'a yansımıştı. *İktilam*, 8 Temmuz Efreni 1912.

¹³⁴ Muhabir "... Bunların [Adalar ahalisi] teşebbüsâtına (çok yaşayan çok görür) demekden başka bir cevap olamaz zannederiz; İtalya hükûmetinin, Hükûmet-i Osmaniye üzerinde tazyik icrasıyla Trablus'daki bu kükundan vaz geçirmek için adaları işgali [işgal] ettiği aşikardır" diyordu. *İktilam*, 4 Temmuz Efreni 1912.

¹³⁵ *İktilam*, 16 Temmuz Efreni 1912.

¹³⁶ *İktilam*, 20 Temmuz Efreni 1912; 21 Temmuz Efreni 1912; 22 Temmuz Efreni 1912; 23 Temmuz Efreni 1912; 25 Temmuz Efreni 1912; 26 Temmuz Efreni 1912; 27 Temmuz Efreni 1912; *Osmanlı-İtalyan Harbi (1911-1912)*; Kurtcephe, *age.*, s. 118; Şıvgın, *age.*, s. 107-108. 25 Temmuz'da *İkdam*'da Fersan adalarının İtalyanlarca işgal edildiği bilgisine yer verilmişti (s. 6).

¹³⁷ *İktilam*, 22 Temmuz Efreni 1912.

¹³⁸ *İktilam*, 10 Temmuz Efreni 1912.

¹³⁹ *İktilam*, 31 Temmuz Efreni 1912.

¹⁴⁰ *İktilam*, 15 Temmuz Efreni 1912; 16 Temmuz Efreni 1912.

uygulamışlardı. Osmanlı Devleti ile İtalya arasında barış sağlama çabaları da 1912 yazında gündemi işgal eden başlıca konular arasındaydı.¹⁴¹

Tarafların mücadelesi Ouchy'deki görüşmelerle sonuçlandığı sıralarda¹⁴² gündemi belirleyen yeni gelişme Balkan Savaşı'ydı. Savaşın başlamasıyla birlikte içinde bulunduğu konjonktürün gittikçe kötüleşmesi karşısında Osmanlı Hükûmeti, İtalyanların tekliflerini kabul etmek zorunda kalmıştı. Anlaşma ile Trablusgarp, İtalyanlara devredilirken başta Oniki Ada olmak üzere adalar boşaltılarak Türk idaresine bırakılacaktı. Fakat adaların teslimi Trablusgarp'taki Türk sivil ve asker görevlilerin tamamen çekilmesi şartına bağlanmıştı ki Trablusgarp'taki Türk varlığı meselesi uzun sürecek bir tartışma konusu haline dönüşecekti.

Sonuç itibariyle gerek savaş gerek adaların işgaliyle ilgili süreç, *İkdam*'da genellikle dış kaynaklar kanalıyla ulaşılabilen verilerle izlenerek kamuoyuna yansıtılmıştı. Osmanlı Devleti'nin donanmasının zayıflığı ile ilgili anlamlı değerlendirmelerin yanında savaşa yönelik çelişkili ya da isabetli olup olmadığı tartışılabilir yorumlara da gazetede yer verilmişti. Oniki Ada'nın işgali, buralarda yaşananlar ve İtalyan faaliyetlerinin kamuoyuna aktarılmasına özen gösterilmiş; ayrıca adaların Osmanlı'ya bırakılmayacağı haberlerinin yayımlanması ihmal edilmemişti. Zaten Balkanlardaki gelişmeler nedeniyle korunamayacağı endişesiyle adaların geçici olarak İtalya'nın işgalinde bırakılması, buralardan kalıcı şekilde Osmanlı yönetiminin tasfiyesine yol açacaktı.¹⁴³

¹⁴¹ *İktiham*, 23 Temmuz Efrensi 1912; 7 Ağustos Efrensi 1912. Görüşmeler 12 Temmuz 1912'de Lozan'da başlamıştı. 19 Temmuz'da İtalyan delegeler adalar sorununu ortaya atarak, Türk heyetine tekliflerini götürmüşler ve adaları iade edecek olurlarsa buraların yerli halkına bazı garantiler tanınmasını istemişlerdi. Teklifleri hiddetle karşılayan Sait Halim Paşa:

“Sizi Trablusgarp'ı işgale sevk eden siyasi ve tarihi esbabı bir dereceye kadar anlayabildim. Fakat bu esbabın adalara kadar şumulu yoktur. Siz eğer bu adaları herhalde muhafazaya karar verdinizse muhafaza edebilirsiniz. Fakat bu adalara bizden bir takım tavizat istemeye kalkışırsanız size hiçbir vakit böyle bir şey veremeyeceğimizden emin olabilirsiniz. Yok eğer adaları iade etmek niyetinde iseniz onu şimdi münakaşa etmekte bir fayide olamaz. Bence adalar meselesi diye bir mesele yoktur. Siz bu adaları harekât-ı harbiye icabı olarak muvakkaten işgal ettiniz. Harp bitince adalar kendiliklerinden bizim hakimiyetimiz altına avdet etmiş olacaktır...”

cevabını vermişti. Mete, agm., s. 284-285; Turan, agm., s. 95.

¹⁴² Şıvgın, *age.*, s. 137.

¹⁴³ *Osmanlı-İtalyan Harbi (1911-1912)*, s. 393-394, 423-426; Hayta, agm., s. 585-586; Necdet Hayta, “Ege Adaları Meselesinin Tarihçesi Hakkında 3 Şubat 1922 Tarihli Bir Rapor”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:XVI, Sayı: 46, Mart 2000, s. 225-227; Turan, agm., s. 96-98; Mete, agm., s. 286-287; Papuççular, *age.*, s. 15-24, vd. Osmanlı Devleti, İtalya ile yapılan anlaşma gereği Rodos ve Oniki Ada'daki işgale geçici gözvüyle baktığından buralardaki idari ve diğer girişimleri yakından izlemişti. Ali Fuat Örenç, *Yakındönem Tarihimizde Rodos ve Oniki Ada*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul,

Şehba'nın Perspektifinden Trablusgarp Savaşı

Resim ve Fotoğraflarla Savaşın Anlatımı

Şehba, savaşın başlamasından sonra ilk sayısında Trablusgarp'ı tanıtan fotoğraflar yayımlamıştı. Bunlar yağmur suları ile oluşan gölet, dere, kuyu, köy, liman ile şehir, pazar görüntüleri ve saat kulesi gibi resimlerden oluşmuştu. Resimlerin yanında İtalyanlar için “*Bir hasm-ı leimin hücumuna bedef olan cüz-i vatan*” ve “*İtalya askerlerinin şerefsiz şematelerine şahid olan işbah*” gibi açıklamalara yer verilmişti.¹⁴⁴

1 Teşrin-i Sani 1327 tarihli sayıda yine Trablusgarp'ın tanıtımı bağlamında Bedii Nuri bölgeye yönelik anı ve izlenimlerini yayımlamıştı.¹⁴⁵ Şehba'nın 45. sayısında (15 Teşrin-i Sani) “*Muharebe-i hazır ile alakadar bir seyahat-i bahriyenin hatırası*” açıklamasıyla Hamidiye kruvazörüyle ilgili resimlere (personeli, yemek salonu gibi) yer verilmiş; Hamidiye'nin İngiltere Kralı'nın resmi taç giyme törenine katılmasından sonra Trablusgarp sularına uzanan seyahatinin İtalyanların savaş ilanını çabuklaştırdığı belirtilmişti. Ardından “*Sabne-i harbin sevabına bir nazır*” yaklaşımı içinde Bingazi'den görüntüler yayımlanmıştı. Bunlar, Hükûmet Dairesi önünde tehlik dualarının edilmesini, buraya top bataryalarının ulaşmasını konu alan ve Hükûmet Konağı'nın önünde çekilmiş çeşitli fotoğraflarla (memur ve şeyhlerin bir aradaki resimleriyle tören görüntüleri gibi) şehrin bazı görüntülerinden ibaretti.¹⁴⁶

Derginin 46. sayısında (15 Kanun-ı Sani 1327) Trablusgarp'tan nakledilenlerin Napoli limanında gemiden indirişlerini simgeleyen resmin altına “*Napoli limanında ibret-bahş bir manzara: İtalyanlar Trablusgarb'da neler yapıyorlar ?*” başlığı atılmış ve Trablusgarp'a medeniyet götürme iddiasındaki İtalyanlar eleştirilmişti. Medeniyet anlayışları zulüm, korku ve firar gibi unsurlardan oluşan İtalyanların gereksiz medeniyet örnekleri sergiledikleri, Trablusgarp'tan getirilen insanları Napoli'de vapurdan çıkarırken elbiselerini değiştirmeye zorladıkları

2006, s. 167. Londra'da toplanan Büyükelçiler Konferansı, Meis dışında Oniki Ada'yı İtalya'ya, İmroz (Gökçeada) ve Bozcaada dışında Ege adalarının tamamını Yunanistan'a vermişti. Osmanlı Hükûmeti'nin protestosu bir sonuç vermeyecekti. Nihayet Osmanlı yönetimi bu kararları kabul etmemiş ve konu, ancak Balkan Savaşları sonrasında yapılan antlaşma ve düzenlemelerle çözülmüştü. Öte yandan Birinci Dünya Savaşı başlarında yapılan gizli antlaşmalarda İtalya'nın Oniki Ada üzerinde tam hakimiyeti onaylanmıştı. Halil İnalcık, “Helenizm, Megali İdea ve Türkiye”, *Doğu Batı, Makaleler II*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2008, s. 272; Turan, agm., s. 99-103; Papuççular, age., s. 15-20.

¹⁴⁴ Şehba, 15 Teşrin-i Evvel 1327. Bedii Nuri, 44. sayıda yayınlanan yazısında Şehba'nın bölgeye yönelik görsel tanıtımının altını çizmişti. Bedii Nuri, “Tefekkür ve tettebbu-Bintül vatan Trablusgarp”, Şehba, 1 Teşrin-i Sani 1327, s. 384. Basında İtalyanlar “*karga, çakal, fare*” gibi ifadelerle karikatürlere taşınmış ve ikiyeüzlülükle suçlanmışlardı. Karakartal, age., s. 111-112.

¹⁴⁵ Bedii Nuri, agm., s. 384-386.

¹⁴⁶ Şehba, 15 Teşrin-i Sani 1327.

anlatılmıştı.¹⁴⁷ Dergide bu yaklaşım “*İtalyanların mefahir-i muhayyilesine bakikatten misaller*” üst başlığı altında toplanmıştı. Savaş esirleriyle ilgili bir resmin tanıtımı ise “*cengaverlik*”in özel bir sıfat olduğu ve esir almanın bile “*cengaverlere has*” şekli olduğu hatırlatılarak “*İtalyanların ‘esir-i harb’ diye şuradan buradan topladıkları biçareler*” ifadeleriyle yapılmıştı. Benzer söylemle “*İtalyan asakirinin cesaret-i mustaareesi nereden muktebestir? Trablus’daki düşmanımızı ancak budud-ı cebanetine kadar teşci edebilen aben ağışlar*” tanıtımıyla İtalyan gemilerindeki topların resimlerinin yer aldığı aynı sayıda, hurma ağaçları altında gizlendikleri ileri sürülen işgalci askerlerin resimleri “*İtalya ıslahat-ı resmîyesince ‘ileri hareket’in medlulu*” açıklamasıyla yayımlanmıştı. Aynı sayıda “*Tefekkür ve Tettebbü*” adlı köşede Bedii Nuri’nin “*Felsefe-i Siyaset*” başlıklı yazısıyla birlikte İtalya başbakanı ile bakanlarının (Hariciye ve Harbiye nazırları) resimlerinin yayımlanmış olması anlamlıdır. “*Hatırsız bir muharebenin şerefsiz muharibleri*” yaklaşımıyla İtalyan zırhlılarından asker resimleri yayımlanırken de anlamlı bir değerlendirmeye gidilmiş ve zırhlılardaki İtalyan askerlerinin resimlerinden biri “*Borusunu ancak topun uzandığı yere kadar öttürebilenler*” ifadeleriyle okuyucuya sunulmuştu (Bkz.: Ek 1).¹⁴⁸

Şehbal’ın 47. sayısına İtalya’da halkın savaşa teşviki için dini duygularının suistimal edildiğini yansıtan bir fotoğrafla giriş yapılmıştı. 1 Şubat 1327 tarihli bu sayıda “*Sabte kuvvet zuafla üzerinde tecrübe olunur*” teması içinde Derne’de hastane bayrağı olmasına rağmen bir Osmanlı hastanesinin saldırıya uğradığı açıklamasını taşıyan fotoğraf yayımlanmıştı. Aynı tema bağlamında halkı emirle toplamış ya da önlerine katarak sürükleyen İtalyan askerlerinin fotoğraflarına da yer verilmişti. Ayrıca “*Yüz elli bin İtalyan askeri Trablusgarp’ın Taracak sahilinde ne ile meşguldür*” ya da “*Düşmanlarımızın Trablusgarp’a götürdükleri medeniyetten yegane dersler*” gibi söylemlerle daha çok İtalyanların Trablusgarp’ın yerel halkıyla temaslarını içeren ya da -derginin ifadesiyle- Osmanlılardan korktukları için saklanan işgalci askerlerin resimleri basılmıştı. İtalyanların insani açıdan zayıf davrandıkları hatta suç işlediklerini ima eden resim ve tanıtımların yanına Hilal-i Ahmer’in Trablusgarp’a doğru yola çıkan -ya da giden- ekibinin resimleri konulmuştu. Öte yandan aynı insani yaklaşım “*Napoli’de vukuat-ı ruş-merreden:*

¹⁴⁷ *Şehbal*, 15 Kanun-ı Sani 1327. İtalyanların anlayışında, Roma mitine bağlı ideolojik bir bileşen olarak üstlenmeleri gereken medeniyet misyonu vardı. Buna göre İtalyan sömürgeciliği cömert, ilerici ve yerli nüfus için yararlıydı. Dolayısıyla yerli nüfus İtalyan evsahipliğini sevinçle karşılayacaktı. Grassi, agm., s. 42. Bkz.: Paulino Toledo Mansilla, “Trablusgarp Savaşının İdeolojisi ve Propaganda Esasları (1911): Trablusgarp ve Sirenayka’da Çökmekte Olan Osmanlı Kültürüne Karşı Bir Kurtuluş Çaresi Olarak Görülen İtalyan Medenileştirme Misyonu”, *Osmanlı Devleti’nin Dağılıma Sürecinde Trablusgarp ve Balkan Savaşları, Bildiriler*, TTK Yayınları, Ankara, 2013, s. 555-564.

¹⁴⁸ *Şehbal*, 15 Kanun-ı Sani 1327.

Gidenlere hep delikanlı nefer, gelenler hep kanlı kara haber!” sözleriyle İtalyanlara karşı da sergilenmişti.¹⁴⁹

İtalya’da birkaç ay içinde savaşa bakışın ve atmosferin değiştiği yorumunu yapan *Şebbal*, 15 Şubat 1327 sayısını daha çok Bingazi ve Derne gibi bölgelerdeki savaş sahnelerinin fotoğraflarına ayırmıştı. Bu resimler İtalyanların bölgeye yeni asker sevkinden, çatışmalara ve Türklerin İtalyanlardan ele geçirdikleri malzeme ve silahlara ya da başarılarını simgeleyen çeşitli fotoğraflara kadar uzanmıştı. Bu arada dergi, savaşan kumandanların resimlerine özellikle Enver Bey’e yer vermeyi ihmal etmemişti.¹⁵⁰ Derginin 15 Mart 1328 sayısında “*İtalyanların sebebsiz, semeresiz, şerefsiz ve subuletli hunharlıklarına dair vesaiik*” söylemiyle Beyrut bombardımanı ile ilgili resimler basılmıştı.¹⁵¹ 15 Nisan 1328 tarihli baskısında ise “*Sahne-i harbin en faal aksamına ait resmi fotoğraflar*” tanıtımıyla Zuvare’deki Türk askerlerini, yerli mücahitleri, esir İtalyanları ve erzak-mühimmat taşıyan kabile gibi çeşitli sahneleri konu alan fotoğraflar kamuoyuyla buluşturulmuştu.¹⁵²

15 Mayıs tarihli sayıda Yunus Nadi, Türklerin Trablusgarp’ta olağanüstü işler başardıklarının altını çizmiş; Mustafa Kemal ve Nuri beylerin isimlerinden bahsetmiş ve Trablusgarp Muavenet-i Milliye Şubesi tarafından Bingazi’ye gönderilen Seyyar Sıhhiye Heyeti Reisi Doktor Tahir Bey’in bir mektubunu yayımlamıştı. Yazısında asıl üzerinde durduğu isim İbrahim Süreyya Bey olmuştu. İki sayfalık yazıyla birlikte Mustafa Kemal’in de dahil olduğu Türk asker gruplarının resimleri kamuoyuna sunulmuştu.¹⁵³ “*Hadise ve Adese*” başlığı altında İtalyanların Beyrut saldırısı ve etkileri incelenmiş; satırlar arasına Şeyh Sünusi’ye hediye edilen sancakların resmi yerleştirilmişti.¹⁵⁴ Bir ay sonra Nihat Sezai’nin “*Bingazi’de Sıhhiye Teşkilatı*” başlıklı yazısı yayımlanırken yazının sütunları arasında Trablusgarp’ta Cülus-ı Hümayun Günü yapılan geçit töreninin fotoğrafı, ordugahta çekilmiş görevlilerin resimleri basılmıştı.¹⁵⁵

¹⁴⁹ *Şebbal*, 1 Şubat 1327.

¹⁵⁰ *Şebbal*, 15 Şubat 1327. Enver Bey ve arkadaşları Trablusgarp’ta başarılı bir çalışma sergilemişlerdi. Sıvgın, *age.*, s. 73. İhsan Aksoley, “1911 Osmanlı-İtalyan harbinde Kuzey Afrika’da bulunan Enver Paşa’ya; Tunus hududundan Mısır hududuna kadar herkes bilir, gönülden sever, sayar ve Enver Paşa’ya sonsuz güvenirdi” açıklamasını yapmıştı. Yusuf Gedikli, *Trablusgarp Cephesi Hatıraları*, Paraf Yayınları, İstanbul, 2011, s. 93.

¹⁵¹ *Şebbal*, 15 Mart 1328.

¹⁵² *Şebbal*, 15 Nisan 1328.

¹⁵³ Yunus Nadi, “Hayattan İstinsah-Osmanlı hamasetinden levhalar”, *Şebbal*, 15 Mayıs 1328, s. 82-83.

¹⁵⁴ *Şebbal*, 15 Mayıs 1328.

¹⁵⁵ Nihad Sezai, “Atf-ı Nazar-Bingazi’de Sıhhiye Teşkilatı”, *Şebbal*, 15 Haziran 1328, s. 126-127.

Şehbal'in 57. sayısında “*Sahne-i harbin ahvalinden yeni haberler*” başlığıyla Neşet Paşa'nın ordugah teftişi, yeni mücahit kabilelerinin katılımları, Hilal-i Ahmer'in sevkıyatı gibi cepheden çeşitli görüntüler okuyuculara ulaştırılmıştı. “*Trablusgarp cihadının eser ve müessirleri etrafında*” söylemi çerçevesinde ise Trablusgarp'taki Türk askeri olsun yerli halktan olsun savunucuların resimleri ya da bazılarının isimleri kamuoyuna aktarılmıştı.¹⁵⁶ Bir sonraki sayıda bu aktarım, Hilal-i Ahmer'in çalışmalarını da içerecek şekilde sürdürülmüştü.¹⁵⁷

59. sayıda, önce Tobruk mücadelesinin önemli isimleriyle Derne Divan-ı Harb Heyeti'nin resimleri, hemen ardından Hilal-i Ahmer'in Garyan'daki hastanesi ve çalışmaları hakkındaki fotoğraflar yayımlanmıştı.¹⁵⁸ Derginin 1 Eylül 1328/60. sayısında ise daha çok savaşın askeri portreleri ön plana çıkarılmışlardı. Bunlar içinde “*mühim kumandan*”lardan Kurmay Binbaşı Mustafa Kemal dikkat çeken isimlerdendi. Kuşkusuz derginin yayınladığı görseller arasında Enver, Mustafa Kemal ve Nuri beylerin üçünün bir arada olduğu fotoğraf göz doldurmaktaydı (Bkz.: Ek 2). *Şehbal* tarafından ileri sürülen, savaşın gelişmelerinin yakından takip edildiği iddia ve vurgusu bağlamındaki bu fotoğraf yelpazesi içinde Hilal-i Ahmer'in faaliyetleriyle ilgili resimler de vardı.¹⁵⁹ 1 Teşrin-i Evvel 1328/62. sayısında yine öncekilere benzer şekilde görsel bir yayın politikası sergilenmişti.¹⁶⁰

Şehbal dergisinde Osmanlı-İtalya mücadelesine son nokta, Salime Servet Seyfi'nin “*Türk Trablus'tan nasıl döner?*” adlı hikâyesiyle konmuştu.¹⁶¹ Bu arada Trablusgarp'taki Afgan gönüllüleri, ele geçen silahları, mücahitlerle başta Enver Bey olmak üzere savaşan Türk subaylarını içeren son görüntüler “*Trablusgarp'tan birkaç intiba-ı veda*” ve “*Artık Trablusgarp'tan avdetlerine intizar olunan Osmanlılara mahallinde bir nazar*” yaklaşımlarıyla yayımlanmıştı. Dergide “*Trablusgarp ile yegane rabıtamız*” olarak Trablusgarp Naib-üs-Sultani Şemseddin Paşa gösterilmişti.¹⁶² 1

¹⁵⁶ *Şehbal*, 15 Temmuz 1328.

¹⁵⁷ *Şehbal*, 1 Ağustos 1328. Trablusgarp Savaşı ve Hilal-i Ahmer hakkında bir çalışma için bkz.: Seçil Akgün-Murat Uluğtekin, “Hilal-i Ahmer ve Trablusgarp Savaşı”, *OTAM*, Sayı:3/1992, s. 17-84.

¹⁵⁸ *Şehbal*, 15 Ağustos 1328. Buradaki teknik donanım ve ameliyathanelerle ilgili fotoğraflar 62. sayıda yayımlanmıştı. *Şehbal*, 1 Teşrin-i Evvel 1328.

¹⁵⁹ *Şehbal*, 1 Eylül 1328. Trablusgarp'a gönüllü gidenlerden biri, İbrahim Tali (Öngören) Bey'di. Erdal Aydoğan, *Türk Siyasi Hayatında Dr. İbrahim Tali, Mustafa Kemal ile Trablusgarp'tan Cumhuriyet'e*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 7-11.

¹⁶⁰ Mustafa Kemal'in resmi de yayımlanmıştı. *Şehbal*, 1 Teşrin-i Evvel 1328.

¹⁶¹ Salime Servet Seyfi, “*Türk Trablus'tan nasıl döner?*”, *Şehbal*, 15 Teşrin-i Evvel 1328, s. 290-291.

¹⁶² *Şehbal*, 1 Kanun-ı Evvel 1328. Padişah, halife olmasından dolayı bölgede bir temsilcisi bulunacaktı. Şıvgın, *age.*, s. 137.

Haziran 1330 tarihli sayıda ise Trablusgarp'taki İtalyan karargahıyla subaylarının resimleri, geçmişe acıyla bakışı ifade eden bir başlıkla çıkmıştı.¹⁶³

Rodos ve Oniki Ada'nın İşgali

Derginin 50. sayısında savaş münasebetiyle olmasa da Sisam'dan görüntülere yer verilmişti (Bkz.: Ek 3)¹⁶⁴ 1 Haziran tarihli sayısında ise “*Adalarımızda düşmanın cevalangabı olan biçare yerlerden*” söylemiyle adaların çeşitli görünüşleri/görüntüleri dergiye taşınmıştı. Bu bağlamda Rodos'un Anadolu cephesinden çekilmiş İtalyan donanmasına ait gemilerin fotoğrafı ve Meis adasında bir okul ile adanın genel görünümünü içeren bir fotoğraf yayımlanmıştı (Bkz.: Ek 4).¹⁶⁵ 15 Haziran 1328 tarihli sayıda Rodos'ta yoğun top atışına maruz kalan Mercan tepesinin fotoğrafı basılmıştı (Bkz.: Ek 5).¹⁶⁶

57. sayıda *Şebbal*, İtalyan bahriyelerinin Rodos Hükûmet Konağı önündeki geçiş töreninin iki fotoğraflık görüntülerini sayfalarına yansıtmıştı. Fotoğrafların altına, *İkdam*'ın da işlediği Osmanlı Devleti'nin donanma sorunu ya da donanma yetersizliğini vurgulayan yaklaşımları doğrular şekilde “*Donanmayı unutmamak için: Bir manzara-i tabammülfersa ki kuvvetli bir donanmaya malikiyet bizi ondan siyanet edebilirdi*” ifadesi yazılmıştı (Bkz.: Ek 6).¹⁶⁷

61. sayıda (15 Eylül 1328) da görsel ağırlıklı olmak üzere Rodos ele alınmıştı. Osmanlı güçlerinin İtalyanlara saldırı hazırlığını konu alan bir fotoğraftan sonra “*Adalar meselesinin en mühim bir cüzünden seza-yı dikkat manzaralar*” teması içinde Eğrikapı, Fethi Paşa Saat Kulesi, Süleymaniye Medresesi, Hafız Ahmet Ağa Kütüphanesinin resimleri derginin sayfalarını süslemişti. Ayrıca Şövalye Caddesi, Fransız Sarayı, Musluk Kapısı ve burçlarla kaleiçini görüntüleyen resimler yayımlanmıştı (Bkz.: Ek 7).¹⁶⁸ 1 Teşrin-i Evvel 1328 tarihini taşıyan 62. sayının da ağırlık noktasını Rodos oluşturmuştu. “*Trablusgarb Muharebesi'nin serpintilerine duçar olan adalarda bir küçük cevalan*” ve “*Düşmanlarımızın matmah-ı ihtirası olan güzel adalara bir nazır*” gibi temalar içinde Rodos'tan Fener Kulesi, Tersane Limanı, Adliye Dairesi, eski kale burçları, Lindos kasabası, Şövalye Caddesi ile Kum Burnu'nun geniş bir görüntüsünü içeren fotoğraflara yer verilmişti (Bkz.: Ek 8).¹⁶⁹

¹⁶³ *Şebbal*, 1 Haziran 1330.

¹⁶⁴ *Şebbal*, 15 Mart 1328.

¹⁶⁵ *Şebbal*, 1 Haziran 1328.

¹⁶⁶ Nihad Sezai, “Atf-ı Nazar-Bingazi'de Sıhhiye Teşkilatı”, *Şebbal*, 15 Haziran 1328, s. 126-127.

¹⁶⁷ *Şebbal*, 15 Temmuz 1328.

¹⁶⁸ *Şebbal*, 15 Eylül 1328.

¹⁶⁹ *Şebbal*, 1 Teşrin-i Evvel 1328.

Balkan Savaşı'nın gündemi işgal ettiği 1912 sonbaharında *Şehbal*, 63. sayısında Türk donanmasının çeşitli resimlerini (Mecidiye ile Hamidiye'nin fotoğrafları gibi) ve İtalyan donanmasının Beyrut limanındaki görüntülerini kamuoyuna ulaştırmıştı. Yine 63. sayıda güçlü bir nostalji oluşturacak şekilde “*Aile-i Osmaniye'nin şımarık çocuklarından bir diğeri: Sisam*” temasıyla adanın (ve Girit'in) çeşitli görüntüleri çıkmıştı.¹⁷⁰

Sonuç olarak görselliğe ağırlık veren bir yayın organı niteliğindeki *Şehbal*'de savaş döneminde öncelikle İtalya'nın çağdaşlık anlayış ve konumuna eleştiri getirilmiş; çağdaşlık getirme iddiasındaki İtalyanların Trablusgarp'taki zulümleri işlenmişti. Böyle örnekleri de kapsar şekilde dergi, İtalya ve İtalyanları askeri açıdan onursuzlukla suçlamaktan geri kalmamıştı. Adalar konusunda ise genellikle Rodos'u ön plana çıkartan dergide Oniki Ada'nın kaybı biraz/kısmen donanmanın zayıflığının bedeli olarak değerlendirilmişti.

Sonuç

20. yüzyılın ilk çeyreği içinde Osmanlı Devleti'nin parçalanışına uzanan süreci, Trablusgarp Savaşı tetiklemiş; dolayısıyla parçalanma sonucunu getiren çizginin önemli bir aşamasını oluşturmuştur. Savaş sırasında İtalyanlar tarafından Oniki Ada'nın işgal edilmesi ise Türk Dış Politikası'nın temel sorunlarından birini ortaya çıkaracaktı. Osmanlı Devleti'nin kaderi üzerinde böyle değişik etkileri bulunan Trablusgarp Savaşı ile İtalyanların Ege'deki faaliyetleri, birçok yayın organının yanında *İkdam* ve *Şehbal* gibi aslında oldukça farklı kimliklere sahip iki yayın organı tarafından da izlenmiştir.

İkdam'ın süreç içinde genellikle doğru haberler edindiği/verdiği ileri sürülebilir. Buna karşılık gazetenin yorumlarında tarihsel gelişmelerin doğruladığı ya da doğrulamadığı analizlerin iç içe geçtiği söylenebilir. Öncelikle; gazetede -daha en başta- bir yandan sürecin iyi idare edilemediği yönünde üstü örtülü bir eleştiri getirilirken bir yandan da herşeye hazırlıklı olunması açısından uyarılarda bulunulmuştu. Savaş tehdidi ya da savaşa yönelik böyle uyarılar, çoğunlukla ekonomik alanla ilgili olarak yapılmıştı. Öte yandan Trablusgarp Savaşı'nın başlarında *Tribuna*'da yayınlanan bir makaledeki bu savaşın mevcut atmosfer içinde Avrupa'ya uzanacak şekilde önemli sonuçlara yol açabileceği yönündeki -birkaç yıl sonra doğrulanacak- aktarımların *İkdam*'ın okuyucuları hatta Türk ve dünya kamuoyu açısından uyarıcı bir niteliğe sahip olduğu değerlendirilebilir.

Gazetede yer verilen analizler içinde -belki de en tutarlısı-, İtalyanların Trablusgarp'ta başarılı olamayacakları öngörüsüydü. Bununla birlikte savaş sürecinde gazeteye haber olan Osmanlı devlet adamlarının Çanakkale Boğazı'nın geçilmesi ya da adaların işgalinin Osmanlı politikasını

¹⁷⁰ *Şehbal*, 15 Teşrin-i Evvel 1328.

değiştirmeyeceği yönündeki açıklamalar, İtalyanlara boyun eğilmeyeceği anlayışını kamuoyuna ulaştırması ve göstermesi bakımından ciddi bir nitelik taşımaktaydı. Bu politikanın zayıf parçasını, biraz Oniki Ada'nın işgalinin geçici olduğu düşüncesi biraz da bu düşünceye bağlı olarak adalara yeterince önem verilmemesi oluşturmaktadır.

Ancak öngörülemeyen ve doğru analiz edilemeyen Balkanlar coğrafyasında patlak veren savaş¹⁷¹ ve etkileri, Osmanlı yönetiminin bu ısrarlı duruşundan vazgeçmesine yol açacaktı. Bu noktada belirtmek gerekir ki Türk-İtalyan barışının gündeme geldiği bir süreçte Balkan Savaşı'nın patlak vermesi, kısa süre içinde basındaki gündemi tamamen değiştirecekti. Kuşkusuz böyle bir gelişme, İtalyanlarla yapılacak anlaşmanın kaderini şekillendirdiği kadar hem bütünüyle savaş sürecinin hem de Oniki Ada'nın işgalinin ve bunların sonuçlarının basın kanalıyla topluma yansıtılmasını, bu yansımanın seviyesini ve alınacak tepkileri farklılaştırmış/etkilemiş olmalıdır.

Gazetedeki yorum ya da öngörülerde bazı büyük yanlışlarla da karşılaşmaktadır. Bunlar içinde kuşkusuz en dikkat çekici olanlar, başta Yunanistan olmak üzere Balkanlıların politikaları ve adalardaki Hristiyan halkın nasıl davranacağı hakkındaki yanılgıydı.

İkdam, Trablusgarp meselesini ve sonuçlarını, bir yanıla denizcilik konusunda istenen gelişimin sağlanamamasıyla ilişkilendirmişti ki bu *Şebbal* için de geçerliydi. *Şebbal*'de de özellikle Rodos gibi adaların kaybı, donanma sorunu bağlamında ele alınmıştı. Bununla birlikte *Şebbal*'de daha çok Trablusgarp'ta yaşanan çatışma ya da gelişmeler üzerinde durulmuştu.

Şebbal dergisinin savaş sürecine yaklaşımı bir kaç farklı noktada toplanabilir. Öncelikle dergi, gerek genelde savaşa yönelik gerekse Oniki Ada'nın işgaliyle ilgili olarak görsel zenginliğe dayanan bir yayın politikası izlemişti. Savaş süreciyle ilgili birçok gelişmeyi resimler ve kısa açıklamalara dayanan söylemlerle aktarabilmeyi başarmıştı ki bu toplumun zihninde yaşananların somutlaşması açısından şüphesiz önemliydi. Öte yandan bu yayın politikasının derginin okuyucularında duygusal yönde etkiler bırakacak/bırakabilecek niteliklere sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir. Özellikle kaybedilen adalar açısından takip ettiği

¹⁷¹ Savaş yaklaşırken kendisine karşı yapılan ittifaktan haberi olmayan Osmanlı Devleti'nin Hariciye Nazırı Asım Bey "*Balkanlar'dan vıdanım kadar eminim*" demişti. Yine savaş öncesinde Osmanlı Hükûmeti, Sırpların başvurusu üzerine topların cephaneleriyle birlikte Selanik üzerinden Belgrad'a taşınmasına izin vermiş; nakliyat Sait Paşa Hükûmeti'nin son günlerine kadar sürmüştü. Ahmet Bedevî Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000, s. 374,382; A.B. Kuran, *Osmanlı İmparatorluğunda İnkılâp Hareketleri ve Millî Mücadele*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 577-580, 613-616; Sabahattin Özel, *Büyük Millet'in Evlâdı ve Hizmetkârı Atatürk ve Atatürkçülük*, 2.bs., Derin Yayınları, İstanbul, 2008, s. 6-7; Eminalp Malkoç, "Avrupa Dengelerinin Gölgesinde İşkodra Kuşatması 1912-1913", *Türkoloji Kültürü*, Cilt: 1, Sayı: 1, Kış 2008, s. 74-75.

görselliğe dayalı yayın politikası, ilerleyen tarihler için nostalji oluşturacak nitelikteydi. Dergi tarafından İtalyanların medeniyeti getirme iddiaları gibi düşünsel boyutlara da eleştirel nitelikte azımsanmayacak ölçüde ağırlık verilmişti.

Son olarak, iki farklı cepheden iki yayın organının gerek metin içeriği gerek görsellik açısından birbirlerini tamamladıklarını gözden kaçırmamak gerekir. Nitekim *Şebbal*'in düşünsel, duygusal ya da adalara yönelik nostaljik boyutu bir yana bırakılsa bile sadece yoğun bir görsel yayın politikası yürüterek *İkdam* gibi gazetelerin yayınları açısından tamamlayıcı, destekleyici ve bütünsellik sağlayan bir özellik ortaya koyduğu değerlendirilmesinde bulunulabilir.

Kaynaklar

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet

İkdam (Yeni İkdam/İktiham)

Şebbal

Kitaplar ve Tezler

1911-1912 *Osmanlı-İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal*, (1985) Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

AHMETOĞLU Selim (2010) *İttihatçı Aktüaliteden Kitleli Popülariteye: Şebbal Mecmuası (1909-1914)*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul.

ARMAOĞLU Fahir (1997) *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu (TTK) Yayınları, Ankara.

AYDOĞAN Erdal (2008) *Türk Siyasi Hayatında Dr. İbrahim Tali, Mustafa Kemal'le Trablusgarp'tan Cumhuriyet'e*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

BAYUR Yusuf Hikmet (1991) *Türk İnkılabı Tarihi*, c.II, Kısım: IV, TTK Yayınları, Ankara.

BEEHLER W.H. (2016) *29 Eylül 1911-18 Ekim 1912 Türk İtalyan Savaşı, Trablusgarp Savaşı'nın Tarihi*, Parola Yayınları, İstanbul.

CHILDS Timothy W. (2008) *Trablusgarp Savaşı ve Türk-İtalyan Diplomatik İlişkileri (1911-1912)*, Çeviren: Deniz Berktaş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

ÇİTÇİ Sinan (2013) *İkdam Gazetesi'nin Sistematik İndeksi (1904-1913)*, Akademi Tiz Yayınları, İstanbul.

DUMAN Hasan (2000) *Osmanlı-Türk Sürelî Yayınları ve Gazeteleri 1828-1928*, c.1, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara.

- (2000) *Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri 1828-1928*, c.2, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara.
- Enver Paşa'nın *Trablusgarb Günlüğü* (2015) Çeviren: Nurten Kutsal, Tarih&Kuram Yayınları, İstanbul.
- Fotoğraflar ile Şehbal Dergisi* (2006) Hazırlayan: İrfan Dağdelen, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları, İstanbul.
- GEDİKLİ Yusuf (2011) *Trablusgarb Cephesi Hatıraları*, Paraf Yayınları, İstanbul.
- HAYTA Necdet (2006) *Ege Adaları Sorunu, 1911'den Günümüze*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- KARAKARTAL Oğuz (2004) *Türk-İtalyan Kültür İlişkileri*, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- KURAN Ahmed Bedevî (2012) *Osmanlı İmparatorluğunda İnkılâp Hareketleri ve Millî Mücadele*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- (2000) *İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- KURTCEPHE İsrail (1995) *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, TTK Yayınları, Ankara.
- MALKOÇ Eminalp (2017) *Galiçya Cephesi'ndeki Türk Askerinin Müttefik Algısı, "Böyle muharebe dostlar başına..."*, Doğu Kitabevi, İstanbul.
- Osmanlı Belgelerinde Trablusgarb* (2013) Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- ÖRENÇ Ali Fuat (2006) *Yakındönem Tarihimizde Rodos ve Oniki Ada*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul.
- ÖZEL Sabahattin (2008) *Büyük Millet'in Evladı ve Hizmetkârı Atatürk ve Atatürkçülük*, 2.bs., Derin Yayınları, İstanbul.
- ÖZTOPRAK İzzet (1989) *Türk ve Batı Kamuoyunda Millî Mücadele*, TTK Yayınları, Ankara.
- PAPUÇÇULAR Hazal (2019) *Türkiye ve Oniki Ada 1912-1947*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- ROBERTS J.M. (2003) *Yirminci Yüzyıl Tarihi*, Çev. Sinem Gül, Dost Yayınevi, Ankara.
- ŞIVGIN Hale (2006) *Trablusgarb Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- TOPUZ Hıfzı (1973) *100 Soruda Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Devri Osmanlı-İtalyan Harbi 1911-1912 (1981) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Askeri Tarih Yayınları, Ankara.

TÜRKER Hasan (2000) *Türk Devrimi ve Basın (1922-1925)*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir.

Ansiklopedi Maddeleri, Bildiriler ve Makaleler

AKGÜN Seçil-ULUĞTEKİN Murat (1992) Hilal-i Ahmer ve Trablusgarp Savaşı, *OTAM*, Sayı:3, s. 17-84.

BUTTANRI Müzeyyen (2003) İkdâm Gazetesinin Kültür Hayatımızdaki Yeri, Şekil ve İçerik Özellikleri (1894-1900), *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:4, Sayı:1, s. 77-97.

ÇOLAK Filiz (2013) Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nın Osmanlı Devleti'nin Ticaret-i Hariciyesi Üzerindeki Etkileri, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi I. Uluslararası Tarih Sempozyumu, Osmanlı Devleti'nin Dağılma Sürecinde Trablusgarp ve Balkan Savaşları (İzmir, 16-18 Mayıs 2011), Bildiriler*, TTK Yayınları, Ankara, s. 509-522.

GAZEL Ahmet Ali-ORTAK Şaban (2006) İkinci Meşrutiyet'ten 1927 Yılına Kadar Yayın İmtiyazı Alan Gazete ve Mecmualar (1908-1927), *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, s. 223-256.

GRASSİ Fabio (2013) Niçin Trablusgarp? İtalyan Çıkarması Ardındaki Siyaset ve Kültür, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi I. Uluslararası Tarih Sempozyumu, Osmanlı Devleti'nin Dağılma Sürecinde Trablusgarp ve Balkan Savaşları (İzmir, 16-18 Mayıs 2011), Bildiriler*, TTK Yayınları, Ankara, s. 37-47.

HAYTA Necdet (2000) Ege Adaları Meselesinin Tarihçesi Hakkında 3 Şubat 1922 Tarihli Bir Rapor, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:XVI, Sayı:46, s. 225-248.

----- (2013) Trablusgarp ve Balkan Savaşları Sürecinde Ege Adaları, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi I. Uluslararası Tarih Sempozyumu, Osmanlı Devleti'nin Dağılma Sürecinde Trablusgarp ve Balkan Savaşları (İzmir, 16-18 Mayıs 2011), Bildiriler*, TTK Yayınları, Ankara, s. 577-597.

İNALCIK Halil (2008) Helenizm, Megali İdea ve Türkiye, *Doğu Batı, Makaleler II*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, s. 261-280.

KÜÇÜK Cevdet (2007) Oniki Ada, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt:33, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul, s. 353-355.

MALKOÇ Eminalp (2008) Avrupa Dengelerinin Gölgesinde İşkodra Kuşatması 1912-1913, *Türkoloji Kültürü*, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 65-80.

----- (2014) İkdâm Gazetesinin Sütunlarında Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1927 Kongresi ve Mustafa Kemal Paşa'nın Büyük Nutuk'u,

Türk Kamuoyu Algısında Nutuk, Ed. Eminoalp Malkoç, Derin Yayınları, İstanbul, s. 51-80.

MANSİLLA Paulino Toledo (2013) Trablusgarp Savaşının İdeolojisi ve Propaganda Esasları (1911): Trablusgarp ve Sirenayka'da Çökmekte Olan Osmanlı Kültürüne Karşı Bir Kurtuluş Çaresi Olarak Görülen İtalyan Medenileştirme Misyonu, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi I. Uluslararası Tarih Sempozyumu, Osmanlı Devleti'nin Dağılma Sürecinde Trablusgarp ve Balkan Savaşları (İzmir, 16-18 Mayıs 2011), Bildiriler*, TTK Yayınları, Ankara, s. 555-564.

METE Şengül (1998) Trablusgarp Savaşı ve İtalya'nın Akdeniz'deki Faaliyetleri, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Cilt:3, Sayı:8, s. 261-292.

POLAT Nazım H. (2010) Şehbal, *DİA*, Cilt:38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul, s. 423-424.

TURAN Şerafettin (1965) Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı, *Belleten*, Cilt:XXIX, Sayı:113, s. 77-119.

YAZICI Nesimi (1991) İkdam, *DİA*, Cilt:22, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul, s. 24-25.

Ekler

Ek 1

“Borusunu ancak topun uzandığı yere kadar ötürebilenler”

Şebbal, 15 Kanun-ı Sani 1327, No:46, s. 427.

Ek 2

Mustafa Kemal, Enver ve Nuri beyler - *Şebbal*, 1 Eylül 1328, No:60, s. 233.

Ek 3

Şehbal, 15 Mart 1328, No:50, s.31.

Ek 4

مدریس آڈسنده مکتب ابتدائی طہرہ سی ، معلمینہ برابر نیمناستہوہ بابارکن

مدریس آڈسنک منظرہ عمومی

آطہلہ نزدہ دشمنک جولانکاهی اولان بچارہ یرلردن

“Adalarımızda düşmanın cevalangabı olan biçare yerlerden”

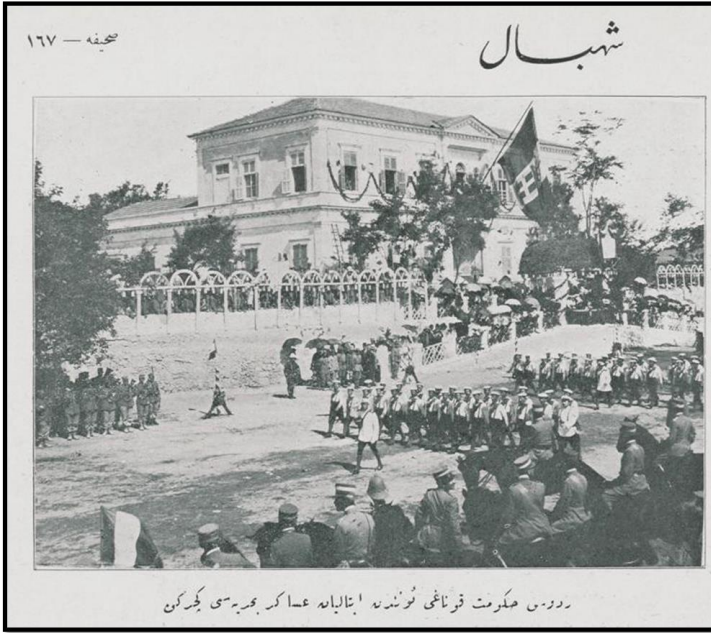
Şebbal, 1 Haziran 1328, No:54, s. 105.

Ek 5

Şebbal, 15 Haziran 1328, No:55, s. 127.

Ek 6

“Donanmayı unutmamak için: Bir manzara-i tahammülfersa ki kuvvetli bir donanmaya malikîyet bizî ondan siyanet edebilirdi”

Şebbal, 15 Temmuz 1328, No:57, s. 167

